

DIDACTIEF

• OPINIE EN ONDERZOEK VOOR DE SCHOOLPRAKTIJK

Toezicht: kan het beter?

- En verder**
- Corona-nieuws
 - Interview Iliass El Hadioui
 - P&O en lerarentekort

Opleidingen, cursussen en trainingen
voor onderwijsprofessionals
en -organisaties

**time to
turn pro**

hanzepro.nl/onderwijs

Trainingen/cursussen:

- Begeleiden van Communities of Learners
- Lesgeven aan volwassenen
- Met de muziek mee
- Motorische Remedial Teaching
- Oplossingsgericht coachen met kinderen
- Verhalen vangen

Post-hbo, registeropleidingen

- Coördinator Onderzoekend & Ontwerpend leren (Wetenschap & Technologie)
- Coördinator Rekenen
- Coördinator Taal
- Cultuurbegeleider
- Jonge Kind Specialist
- Leergang Bewegingsonderwijs
- Vakspecialist Muziek
- Schoolleider - Basisbekwaam
- Schoolleider - Vakbekwaam

Masteropleiding

- Master Talentontwikkeling & Diversiteit (deeltijd masteropleiding)

Associate Degree

- Pedagogisch Educatief Professional

share your talent.
move the world.

Huiswerk...? Denkt u dat ik daar tijd voor heb?

Jongeren tussen de 12 en 18 jaar hebben wel iets anders aan hun hoofd dan leren. Zij beginnen in de eerste klas en ontwikkelen zich op school tot jong volwassenen. Met alles erop en er aan. Een kijkje in de fascinerende leefwereld van de docenten in het voortgezet onderwijs.

ISBN 978 907 786 6610, prijs € 14,95

NIEUW

www.tenbrinkuitgevers.nl

 ten brink uitgevers

Vakliteratuur voor professionals in het onderwijs

Een vitaal beroep

Zelden was ons werk zo vervreemdend als deze weken. Als journalist heb je niet veel meer nodig dan een denkhoofd, een pc en een telefoon. Werken kunnen we dus overal. Maar het voelt wel raar om alleen maar per mail, app of Skype contact met je collega's en geïnterviewden te hebben.

Hoe vreemd en hectisch moet het voor jullie wel niet zijn! De kern van jullie werk – direct contact met en reageren op leerlingen – is verboden terrein.

Dat leraren desondanks alles op alles zetten om het leren gaande te houden, is bewonderenswaardig. Duizendmaal dank, zeiden ministers Van Engelshoven en Slob al meermalen in hun videoboodschappen. Het is opvallend hoe vrijwel alle vitale beroepen ook de slechtst betaalde banen zijn: leraren, zorgmedewerkers en politiemensen. Laten we hopen dat als het coronastof weer is neergedaald, de politici zich dat lijstje goed herinneren en weten wie en wat wezenlijk voor het land zijn. En laten ze zich daarbij meteen de lessen van onderzoeker Wiljan

Hendriks (pagina 34) in de oren knopen – hij vroeg leraren en huisartsen naar de invloed van beleid op hun professionele identiteit – evenals de lessen van het openingsverhaal over inspectietoezicht (pagina 14). Deze weken fungeren als een onbedoeld en ongepland experiment waarin duidelijk wordt wat vitaal is voor lesgeven en leren. Zijn toetsen

en examens dat bijvoorbeeld? Dit schooljaar vervallen de eindtoets in groep 8 en de centrale eindexamens; scholen en leraren mogen nu op eigen gezag adviezen geven en bepalen wie zakt of slaagt. Wat zou daarmee verloren gaan dan wel gewonnen worden? Wat moeten we beslist in ere herstellen en welke activiteiten die leraren nu ontplooiën zijn tijdelijk houtje-touwtje-werk?

Voor dit nummer hebben wij geprobeerd van de nood een deugd te maken. Zo hebben we geen Kamerleden lastiggevallen, maar geven we in plaats daarvan een overzicht van handige online onderwijsmaterialen (pagina 11). En in plaats van ons in de biotoop van een leraar te begeven, vroegen we onze collega én leerkracht Masja Lebouille om een reportage van binnenuit te maken over de eerste onderwijs-op-afstandweek (pagina 28). Sommige bijdragen in dit nummer krijgen onbedoeld een coronatintje, zoals het dilemma op pagina 12: richt je je als leidinggevende op acute kwesties of op de lange termijn? Maar het grootste deel is vertrouwd als altijd. Onderzoeksverhalen waar jullie op de lange termijn mee vooruit kunnen. En omdat onze lezers minder vaak op hun werkplek zitten om daar *Didactief* te lezen, zetten we dit hele nummer voor iedereen toegankelijk online. Zet 'm op allemaal en blijf vitaal!

Bea Ros, wetenschapsredacteur

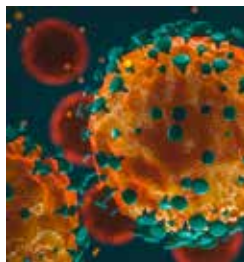
We zitten in
een ongepland
experiment

Reageer!

✉ redactie@didactiefonline.nl
 📧 [@DidactiefOnline](#)

EN VERDER
DEZE MAAND:

- 6 Opinie: digitale leermiddelen en privacy
- 7 Wandelen met Sjoerd Karsten
- 12 Het dilemma van Marieke Pillen: acute kwestie versus lange termijn
- 13 Drie vragen aan: Tim Surma over les tijdens corona, column: Louise Elffers
- 21 Gamification: wanneer (niet)?
- 22 Innovatie volhouden in negen stappen
- 24 Wat levert het Nationaal Cohortonderzoek Onderwijs op?
- 26 Schakelmoment: vluchteling
- 28 In de corona-biotoop van Masja Lebouille
- 31 Column: Jan van de Ven
- 34 Q&A: Wiljan Hendriks, die ontdekte dat door beleid leraren zich miskend voelen
- 35 Onderzoek kort
- 39 Column: Kirschner kiest
- 42 Klassieker van de maand: taalcodes
- 44 In dialoog met je kleuters
- 45 Column: Ferry Haan
- 47 D Online
- 48 Boeken
- 50 D to stay
- 51 Colofon en volgende maand

6
e.v.

Coronacrisis

Deze *Didactief* was al bijna af toen het virus uitbrak. Toch in dit nummer: tips en trucs voor les op afstand (pagina 6, 11 en 13), een speciale Biotoop (28), podcasts (49) en D to stay (50). Volg meer coronanieuws op didactiefonline.nl.

8

Switch en klim!

Hoe geef je alle leerlingen de beste kansen? **Iliass El Hadioui** legt uit wat de kern is in de mini-samenleving van de klas. Alles voor het hogere doel: 'Leerlingen ongeacht hun buitenschoolse situatie laten stijgen op de ladder.'

30
& 32

Lerarentekort

Hoe tevreden zijn leraren over hun werk? Groningse onderzoekers zochten het uit (pagina 30). Taken verdelen op basis van expertise kan de werkdruk verlichten, net als hulp van onderwijsassistenten, maar de lange termijn lijkt een dingetje (pagina 32).

40

Formatieve cyclus

Formatief toetsen is meer dan losse technieken. En waar **Karin Hogemans** (Titus Brandsmalyceum, Oss) voorheen altijd drie dezelfde leerlingen om antwoord vroeg, laat ze nu de hele klas nadenken. 'Zo zie ik meteen wie het snapt en wie niet.'

Online extra's op
didactiefonline.nl

Zoek artikel

- 22 april: analyse *De Staat van het Onderwijs* (pagina 14).
- Corona-verslag uit de biotoop van Masja Lebouille (pagina 28).
- Tips voor leraren: betere taakverdeling (pagina 32).

Onderwijsbeleid
onder de loep

Elke maand publiceert *Didactief* artikelen die een kanttekening plaatsen bij recent onderwijsbeleid. Lees ze allemaal en ontdek wat er speelt in onderwijsland. Deze maand onder andere: digitale leermiddelen en privacy (pagina 6), gelijke kansen (13), inspectie (14 en 31), Nationaal Cohortonderzoek Onderwijs (24) en beroepsidentiteit (34).

14 Inspectie onder druk

Toezicht houden betekent balanceren. Tussen bijvoorbeeld het ministerie, waarvan de 'onafhankelijke' inspectie deel uitmaakt, en onderwijsvrijheid. Dat gaat haar niet altijd even goed af, zoals recent rond het Haga Lyceum. Hoe kan het beter? Worden *artificial intelligence* en data-analyse een breekijzer (zie ook de analyse van het Nationaal Cohortonderzoek Onderwijs, pagina 24)? Deel 4 van onze serie 'Georganiseerd wantrouwen' (en zie na 22 april natuurlijk de analyse van *De Staat van het Onderwijs* op didactiefonline.nl).

Zo word je
abonnee!

**KEEP
CALM
AND
LOG
ON**

GRATIS

Lees online!

Hoe bereiken we jou als lezer in de coronacrisis? Online natuurlijk. Deze *Didactief* is vanwege de uitzonderlijke omstandigheden gratis toegankelijk voor iedereen. Als je abonnee bent, kun je trouwens elk nummer altijd online lezen, met je eigen inlogcode. Vraag 'm aan: didactiefonline.nl/inloggen.

Winacties

Bezeten van vogels en vliegen: een mooi uitgewerkte metafoor voor overlevingsdrang, vindt onze jeugdboekrecensent van de nieuwe vertaling van Sandy Stark-McGinnis (pagina 48). Jan Tishauser (ResearchED Nederland) legt uit wat de zeventiende-eeuwse pedagoog Comenius actueel maakt (pagina 49). We mogen van elk boek drie exemplaren weggeven: didactiefonline.nl/winnen.

WIN

Digitaal leren: big brother?

Digitale leermiddelen bieden talloze mogelijkheden, al helemaal tijdens de uitbraak van het coronavirus. Maar hoe zit het met de privacy van leerlingen?

Bart Karstens, onderzoeker Rathenau Instituut:

'Chromebooks lijken soms vrijwel gratis, maar worden in feite betaald met de data van leerlingen. Veel scholen vertrouwen op de privacywetgeving (AVG), die privacy in de praktijk echter reduceert tot zelfbeschikking: als een applicatie data wil registreren, moet de gebruiker daarvoor expliciet toestemming geven. Hoe mooi dat ook klinkt, leerlingen hebben geen echte keuze. Het is niet mogelijk om buiten de digitale leerlingvolgsystemen en onderwijsapplicaties les te krijgen. Het coronavirus versterkt deze afhankelijkheid alleen maar. De onderwijswereld begint zich hiervan bewust te worden, de volgende stap is dat ze hardere privacygaranties afdwingen bij grote techbedrijven. Dat lukt alleen via een collectieve inspanning. Het onderwijsveld, inclusief de PO- en VO-raad en de inspectie, moet zich effectief organiseren.'

Luuk Loeff, directeur ontwikkeling Prowise (leverancier digitale schoolvoorzieningen):

'Data zijn voor ons geen verdienmodel. Onze producten worden door circa 800 duizend leerkrachten en leerlingen in heel Europa gebruikt. Bovendien hebben vanwege de coronacrisis alle kinderen in Nederland nu gratis toegang tot onze online oefenprogramma's. Hun gegevens worden absoluut niet commercieel vermarkt. Privacy staat bij ons hoog in het vaandel, daar onderscheiden we ons mee, omdat wij de software én hardware van digitale leermiddelen in eigen beheer ontwikkelen. We versturen geen gegevens naar onbevoegden. Onze privacybescherming wordt jaarlijks audits en al onze medewerkers zijn vertrouwd met de AVG-regels. Met die benadering zijn wij nu nog uniek, maar dat verandert. Scholen worden zich steeds bewuster van de noodzaak zorgvuldig om te gaan met leerlinggegevens.'

Dorine Wiersma, informatiepunt Ouders en Onderwijs:

'Onder ouders leeft deze vraag niet sterk, zeker nu ze vanwege de coronacrisis afhankelijk zijn van online leermiddelen. Maar het is een reëel probleem. In 2014 was er ophef over Basispoort, dat leerlinggegevens bleek door te sluizen naar educatieve uitgeverijen. Dat is inmiddels verholpen en ook met de AVG is er op papier veel verbeterd. Toch gaat het nog niet altijd goed. Als ouders eens ergens een handtekening zetten, heeft een school geen carte blanche wat betreft leerlingdata. Instemmen met het fotograferen van kinderen bij een schooluitje is iets heel anders dan dyslexieonderzoekresultaten beschikbaar stellen aan derden. Scholen staan ook niet altijd open voor kritische ouders die, bijvoorbeeld vanuit hun professionele achtergrond, de valkuilen van ICT-toepassingen kennen.' / **Filip Bloem**

ADVERTENTIE

HET IS TIJD
OM HET ANDERS TE GAAN DOEN.

Om ons prachtberoep weer in eigen hand te nemen.

WIE ZICH LERAAR MAG NOEMEN.
EEN BEROEP
OM TROTS OP TE ZIJN.

Word nu lid van het Lerarencollectief op
www.lerarencollectief.nl

WE GAAN HET SÁMEN, ZÉLF DOEN

Beschavende huishoudschool

Den Haag

In 1888 opent in Den Haag de eerste huishoudschool in Nederland haar poorten. Naar dat moment is lang toegeleefd door een aantal dames van stand. Er bestaan al wat naai- en breischolen in verschillende plaatsen, maar dat is niet wat deze vrouwen voor ogen staat. Volgens hen is het de hoogste tijd om van huishouden en koken een, liefst zo wetenschappelijk mogelijk, vak met aanzien te maken. Hun voornaamste doel is leraressen opleiden die onder het volk gaan werken door kooklessen en 'hygiëne' te geven. Een goed geleid huishouden en koken met inachtneming van de regels van de nieuwste voedingsleer zou volgens een van hen 'verheffender werken op de arbeidende klasse dan hoge lonen'. Maar ook de eetgewoonten in de eigen kring worden niet gespaard.

Zo veroordelen de dames eveneens de overdadige feestdiners met meer dan tien gangen. Aangezien in de meeste 'beschaafde' huishoudens door 'keukenmeiden' wordt gekookt, hopen zij met de opvoeding van arbeidersmeisjes twee vliegen in één klap te slaan.

Voor goed ingericht huishoudonderwijs krijgen zij steun van andere organisaties met verlichte idealen, zoals de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. 't Nut ziet in de oprichting van huishoudscholen een stimulans tot verbetering van de volksgezondheid, welvaart, versterking van het volkskarakter en zelfs de maatschappelijke vrede. In verlichte kringen in Den Haag kiest een 'Dames-Comité' uit een groot aantal sollicitanten juffrouw Manden tot eerste directrice, een plant- en dierkundige die de opdracht krijgt om het vak in Duitsland te gaan leren. De huishoudschool begint met cursussen van vier maanden, overdag voor huisvrouwen en jonge meisjes, 's avonds voor dienstboden en op woensdag voor 'het volkskind'.

Drie jaar later volgt een tweede huishoudschool in Amsterdam, die wordt geleid door een leerlinge van juffrouw Manden. Dit is aanvankelijk vooral een kostschool, waar zeven meisjes zowel praktisch en theoretisch worden opgeleid tot 'huishoudsters'. Maar de werving van volksmeisjes verloopt stroef. Slechts enkelen besluiten de opleiding te volgen, nadat hun allerlei vergoedingen voor loonderving zijn beloofd.

De bonte coalitie van volksverheffers, 'praktische idealisten' en ook vroege feministen is het niet over alles eens. Hun meningsverschillen leiden al snel tot ruzies op de eerste huishoudscholen. Het idee van een echte vakopleiding voor een 'keur-bende' die vervolgens zelf als lerares 'koken en voedingsleer' verlichte idealen verspreidt, botst met de dagelijkse praktijk op de scholen die van alle meisjes slechts huishoudsters en kooksters maakt.

Dagelijkse praktijk botst met het ideaal van een vakopleiding

De verschillen in visie monden onder meer uit in een langstlepend conflict over wie verantwoordelijk is voor de examens: de 'deskundigen' (de school) of de 'liefhebbers' (het bestuur, waarin ook welwillende heren zitten).

Zowel in Den Haag als Amsterdam treedt een schisma in de gelederen op en beginnen enkele vroege voorvechters een nieuwe school. Een van de meest fanatieke onder hen is Martine Wittop Koning, die in 1904 in Amsterdam wordt ontslagen en een nieuwe huishoudschool in de hoofdstad start. Zij is niet alleen een pionierster van het huishoudonderwijs, maar ook een heel bekend kookboekenschrijfster, een vak dat door meer leraressen aan huishoudscholen wordt beoefend. Kenmerkend voor haar kookstijl zijn zuinigheid, eenvoud en voedingswaarde. Haar recepten zijn gericht op een zo voedzaam en smakelijk mogelijk resultaat met minimale inzet van tijd, geld en arbeid. Toch worden haar ideeën niet door iedereen omarmd. Tijdens voordrachten blijkt het publiek soms ronduit vijandig. Vooral arbeiders moeten weinig hebben van haar pleidooien voor het gebruik van peulvruchten en al helemaal niet van het vegetarisme.

Na de beginjaren verdwijnt de 'beschavende missie' uit het huishoudonderwijs en met de komst van de Mammoetwet gaat het op in het lager en middelbaar beroepsonderwijs. ■

Sjoerd Karsten is emeritus hoogleraar Onderwijskunde. Bekijk alle korte docu's van Wandelen met Sjoerd Karsten op didactiefonline.nl/video.

Kansrijke ladder

Onderwijssocioloog **Iliass El Hadioui** vraagt aandacht voor een cultuurverandering op scholen om kansengelijkheid te bevorderen. Belangrijkste boodschap: versterk het geloof van leerlingen in hun eigen kunnen. 'En leer ze switchen tussen al hun sociale omgevingen.'

Er woedt een stevig debat over kansengelijkheid in het onderwijs. U doet al vijftien jaar onderzoek naar dit thema: wat is de kern van het probleem?

'Er zijn in mijn vakgebied minstens 21 definities van kansengelijkheid in omloop, soms sterk ideologisch gekleurd. Het is een veelkoppig monster. Bij gelijke cognitieve capaciteiten van kinderen geeft het systeem ze ongelijke ruimte tot ontwikkeling. Maar als je een gesprek voert over een stelselwijziging en systeemhervorming, moet je het ook hebben over de mindset van leerlingen en professionals en over een noodzakelijke cultuuromslag op scholen. Want het is niet alleen een probleem van het systeem, maar ook van mensen, met hun verwachtingen, percepties en sociale codes.'

Verklaar u nader?

'Ons team heeft meer dan vijfduizend lessen geobserveerd in het po, vo en mbo. Die lessen hebben ons geleerd hoe fundamenteel leraren zijn als leiders van de "mini-samenleving", om de kansengelijkheid te versterken. Leerlingen stijgen op de schoolladder wanneer zij erkenning en waardering krijgen van hun leraren, wanneer zij een emotionele band voelen en aangemoedigd worden, als ze lesstof aangeboden krijgen die hen interesseert omdat de stof verbonden is met hun buitenschoolse leefwereld of toekomstige baan. Ons boek over dit onderzoek, *Switchen en klimmen*, heeft eigenlijk één boodschap: behalve om het systeem draait het vooral om het versterken van het geloof in eigen kunnen bij leerlingen.'

Stimuleren leraren dat niet vanzelf?

'In een professionele cultuur staat de school ten dienste van het hogere doel om leerlingen, ongeacht hun buitenschoolse condities, te laten klimmen op de schoolladder. Daar is een mindset met hoge verwachtingen van alle leerlingen voor nodig. Want kansengelijkheid wordt, behalve door het systeem, ook gevoed door geniepige culturele en sociale mechanismen, die minder tastbaar zijn. Zelfs als je het systeem en het stelsel hervormt, en bijvoorbeeld vroege selectie aanpakt, moet je tegelijkertijd profes-

sionals meenemen in een gesprek over vragen als: hoe kijk je naar leerlingen? Anders loop je het risico dat je in het nieuwe systeem de oude culturele patronen importeert.'

Jullie nieuwe boek, *Switchen en klimmen*, gaat vooral over de grootstedelijke omgeving. Maar dit is toch niet alleen een stedelijk probleem?

'Het is belangrijk om de vele gezichten van kansengelijkheid te duiden. In sommige landelijke omgevingen heerst een pedagogisch-culturele druk van lage verwachtingen in de familie en op school. Dat kan betekenen dat leerlingen op de eindtoets cognitief hoger presteren dan de omgeving verwacht, maar dat ze toch een lager schooladvies krijgen. Hetzelfde zie ik als stadssocioloog in superdiverse scholen en klassen. Maar daar pushen tegelijkertijd hoogopgeleide ouders: een pedagogisch-culturele druk de andere kant op. In een gemêleerde groep 8 in de grote stad moet je dus letten op de gevaren van over- én onderadvisering.'

In de 'mini-samenleving' van de klas pleit u ook voor een specifieke didactisch-pedagogische stijl. Wat voor stijl is dat?

'Een voorbeeld: stel dat een 5 vwo-leerling tijdens economie een vraag stelt over de moraliteit van het bankensysteem. In sommige lessen komt dan een staccato antwoord: dat is een ander thema, dat gaan we nu niet behandelen. Maar ik benadruk het belang van wat wij een transformatieve stijl van lesgeven noemen: als leraar kun je onvoorspelbare momenten in de les als deze, de zogenoemde *tipping points*, uitdiepen. Zo gun je de leerling een succeservaring, want de vraag is relevant, al staat hij niet in de methode. Het vereist wel dat je als leraar boven de stof staat en gezag hebt. Het vergt spelgevoel en vraagt dat je zo'n gesprek goed kunt leiden, dat je de dynamiek

'Geniepige culturele mechanismen voeden kansengelijkheid'

Iliass El Hadioui (1983) is docent aan de Erasmus Universiteit, onderzoeksleider Transformaties in het grootstedelijk onderwijs aan de Vrije Universiteit, programmaleider van De Transformatieve School en lid van de Onderwijsraad. Met collega-onderzoekers schreef hij Switchen en klimmen (2019).

aanvoelt en het leerproces richt op hogere leerdoelen. Maar ook dat je kunt afbakenen wanneer leerlingen dat proces soms ondermijnen.'

In jullie boek analyseren jullie de school als een theater. Wat is de parallel?

'Die dramaturgische lens is een idee van de Canadese socioloog Erving Goffman, dat we vertaald hebben naar het onderwijs. Wij zien het klaslokaal als een podium, waarop een docent optreedt voor zijn leerlingen. Als het goed gaat, is het publiek actief. Backstage zijn er "coulissen" voor georganiseerd over-

leg tussen collega's en "kleedkamers" voor informele gesprekken.

Iedereen vervult verschillende rollen, afhankelijk van de plek waar diegene zich bevindt in het

'Benut onvoorspelbare momenten in de les en diep deze juist uit'

theater. Een manier om te werken aan gelijke kansen is ruimte creëren in dat theater, zodat leraren en leerlingen andere rollen vervullen, de ene keer op het podium, de andere keer backstage. De taalcode die leraren en leerlingen gebruiken, varieert, afhankelijk van hun plek. Op het podium speelt een docent een andere rol dan in de lerarenkamer en bezigt hij andere taalcodes. En dat geldt ook voor leerlingen. Onder vrienden gebruiken ze – idealiter – andere woorden

Voor het blok: JA/NEE

Gelijke investering in scholen of investeren in gelijke kansen?

'Werken aan gelijke kansen betekent per definitie beleidsmatig een ongelijke investering in verschillende typen scholen. Maar voor mij zit daar geen spanning. De ongelijke uitdaging voor scholen in grootstedelijke volkswijken is een fundamenteel andere: het lerarentekort is er nog nijpender en leraren vinden het gemiddeld gezien spannender daar les te geven. We kunnen met deze feiten collectief verstopperij spelen óf accepteren dat het werken aan het hogere doel van gelijke kansen voor alle leerlingen praktisch betekent dat je een ongelijke investering doet in verschillende settings.'

Schooladvies voor of na de eindtoets?

'Ik denk dat het hele gesprek over het moment van deze toets veel dieper gevoerd moet worden dan de vraag of de toets een paar maanden naar voren of achteren moet worden geschoven. Stel eindelijk eens die hervormingsgezinde vraag: is groep 8 het moment voor zo'n definitieve selectie?'

Verenigde kansen

Het onderzoek van Iliass El Hadioui (Erasmus Universiteit/Vrije Universiteit) is verbonden aan de Community Urban Education, een consortium van 35 po-, vo- en mbo-scholen in Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Tilburg, de onderwijsafdelingen van deze gemeenten en de Gelijke Kansen Alliantie van het ministerie van OCW.

dan in de klas. Het is zo belangrijk dat leraren elkaar en hun leerlingen bewust maken van dit continue switchen.'

Jullie concluderen in het boek onder meer dat het noodzakelijk is om de 'coulissenruimte' van leraren en schoolleiders te verbreden en verdiepen. Waarom is dat?

'Leraren en schoolleiders hebben meer ruimte nodig om met elkaar over de uitdagingen in superdiverse klassen te spreken. Dat gaat over teamprofessionalisering. Tijdens sessies met docenten vraag ik bijvoorbeeld vaak wat het gemeenschappelijke normatieve kader is waaraan ieder "optreden" op school moet voldoen. Dan merken wij dat de meesten denken in regels: geen petjes op, geen telefoons in de klas. Opvallend, want dat is een juridische invulling van een sociaal-pedagogisch vraagstuk. Backstage wordt er te weinig verdiepend over schoolcultuur gesproken, is onze ervaring. Het gesprek over petjes gaat vaak helemaal niet over petjes: wat het gesprek daarover relevant maakt, is niet de precieze regel, maar dat het iets blootlegt over de waarden die je deelt. Je kunt heel ver komen met hogere doelen en waarden, ook zonder leerlingen te vragen om trouw te blijven aan regels die in elk klaslokaal anders zijn. Synergie brengen in de optredens in al die verschillende klaslokaken vereist schoolleiderschap. Dat laatste gaat in de kern over het bepalen wanneer diversiteit wenselijk is en wanneer juist uniformiteit in dat optreden vereist is.'

En hoe vergroot dat gesprek de kansengelijkheid?

'Je creëert zo betere omstandigheden voor leerlingen, door ze te leren switchen tussen de leefomgevingen thuis, hun peergroup en school. Ze moeten beseffen dat ze verschillende rollen kunnen spelen in al die milieus en daar verschillende taalcodes kunnen gebruiken. Zo stel je ze in staat te klimmen op de schoolladder en uiteindelijk op de maatschappelijke ladder. Want daarvoor hoeft er niet altijd een revolutie plaats te vinden. Een andere rol leren spelen kan voldoende.' ■

Corona: onderwijstips

De coronacrisis heeft ongelooflijk veel energie losgemaakt. Talloze leraren gingen los: ze maakten en deelden online lesmateriaal. Met hulp van Twitter maken we de komende maanden een selectie voor je.

Basisonderwijs

De Alan Turingschool (po) in Amsterdam bereidt zich voor op alle scenario's. Ze maakte een kwaliteitskaart met de eigen aanpak, informatie voor leraren, voorbeeldtaken en oefenmateriaal voor leerlingen, vragen die we onszelf moeten stellen en voorbeeldbrieven voor ouders. *KomenskyPost* verzamelde tien praktische tips, waaronder de praktijkervaring van een Nederlandse lerares in Beijing (China). Zij geeft al meer dan een maand les aan haar leerlingen die niet meer op school zijn. Handig op klasniveau. Ook verschillende schoolbesturen zetten materiaal van hun leraren online, zoals Onderwijs aan de Amstel in Amsterdam. Elke ochtend zijn livelessen te bekijken in hun basisscholen en er zijn vaklessen terug te kijken.

Eureka, een Belgische organisatie die leerlingen met leerstoornissen helpt, heeft handige instructiefilmpjes op YouTube staan: voor het po voor rekenen (Reken-TrapperS) en spelling (Als Spelling een Kweeling Is), voor het vo Franse werkwoorden vervoegen (Eureka Frans). De video legt uit en doet voor, en is heel bruikbaar voor nieuwe instructies en om stappenplannen te automatiseren en in te oefenen.

Royal

Verschiedende organisaties en individuen delen hun materiaal nu gratis. Bij Junior Einstein kun je met een bibliotheekpas inloggen. Astrid Poot deelt knutsellessen en Jasper de Ruiters herkenning- en zoekkaarten en natuurwijzers, voor kinderen die nog de tuin in kunnen. *Kidsweek* heeft lesmateriaal bij de actualiteit openbaar gezet (7 tot 12 jaar en vanaf 12 jaar). Internationaal documentairefestival IDFA maakte een selectie van docu's, speciaal voor kinderen. De Koninklijke Bibliotheek doet aan leesbevordering en deelt elke dag een klassieker uit de Nederlandse literatuur, gratis te downloaden als e-book. Eerste titel: *Een nagelaten bekenenis* van Marcellus Emants. Vrijwel alle duizenden titels in de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren zijn overigens altijd gratis te downloaden, waaronder ook zeventuizend (!) oude kinderboeken. Stimuleer ook ouders om te lezen met hun kinderen:

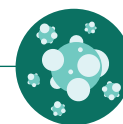
onder meer De Voorleeshoek en Gratis Kinderboek stellen boeken wekenlang gratis beschikbaar, al vanaf 0 jaar.

Voortgezet onderwijs

Heel wat docenten delen examenmateriaal, zoals Jorrit Blaas voor economie. Of ze delen lesmateriaal via een padlet (digitaal prikbord), bijvoorbeeld lesvideo's voor Frans. Er zijn ook instituten die extra genereus hun middelen beschikbaar stellen, zoals het Goethe-Instituut, dat een gratis digitale bibliotheek heeft. Sommige commerciële bedrijven zetten hun platforms tijdelijk open; zo is Quizlet gratis toegankelijk tot en met juni 2020. En dan is er nog de Estse overheid, die gratis digitale educatieve programma's ter beschikking stelt, voor onder meer wiskunde, rekenen en taal. Voor jou als leraar zijn er programma's waarmee je op afstand met collega's kunt overleggen of je leerlingen een-op-een begeleiden. Estland staat bekend als een land waar digitaal onderwijs een hoge vlucht heeft genomen. In Nederland heeft Kennisnet van alles bij elkaar gezet over lesgeven op afstand (po en vo). De overheid heeft 2,5 miljoen euro beschikbaar gesteld voor laptops voor afstandsonderwijs aan kinderen in gezinnen die daar geen geld voor hebben. ■

Zie alle links op didactiefonline.nl.

Herhalen!

Wekenlang geen les. Hoe pakken we dat aan? De Vlaamse pedagoog en lerarenopleider **Pedro De Bruyckere** beantwoordt vragen in een podcast van Buiten de Krijtlijnen. Je moet er even inkomen, maar dan blijf je luisteren. Hij praat over het belang van het warmhouden van lesstof die de kinderen al gehad hebben, over de verschillen tussen kinderen die straks groter zullen zijn geworden wanneer de school weer opengaat. Want thuis krijgen ze nu eenmaal niet allemaal dezelfde begeleiding van paps en mams. Heb geduld, zegt De Bruyckere ook, want nieuw, goed lesmateriaal maken kost veel tijd. Gun jezelf die.

Het dilemma van Marieke Pillen

Elke maand vertelt een lerarenopleider over een casus van een student. Deze keer: richt je je als leidinggevende op acute kwesties of op de lange termijn en innovatie?

De schoolpraktijk is weerbarstiger dan wat er in de boeken staat. Dat weten onze studenten van de master Leiderschap en innovatie kind en educatie als geen ander. Velen hebben leidinggevende functies in het onderwijs en houden zich soms met moeite staande in de waan van de dag. Zo zat een van mijn studenten, een basisschooldirecteur, met een aanhoudend lerentekort. Het lukte hem maar niet een stabiel team op te zetten en hij werkte van invaller naar invaller. Dat tekort aan personeel voelde zo acuut. Het kreeg al zijn aandacht. Op zo'n moment is het lastig om zo iemand te overtuigen dat hij zich

aanvankelijk hoopte. Maar of innovatie lukt, komt ook aan op leiderschapskwaliteit, al is het niet zo eenvoudig te zeggen wat nu een goede leidinggevende maakt. Daar zijn tal van boeken over.

Binnen de opleiding leggen we de nadruk op gedeeld leiderschap, zoals beschreven door de Britse hoogleraar Alma Harris: binnen de organisatie én over de grenzen heen, waarbij je nauw samenwerkt met andere instanties. Het voordeel van deze benadering is dat iedereen zich verantwoordelijk gaat voelen voor het eindresultaat. Gedeeld leiderschap werkt motiverend: medewerkers krijgen controle en voelen dat ze er niet alleen voor staan.

Zo'n student die zich het hoofd breekt over een personeelstekort proberen we aan te moedigen om uit te zoomen en breder te kijken naar wat er op zijn school gebeurt. Wat ligt er ten grondslag aan de problemen waarmee hij zit? We proberen te vermijden dat studenten meteen in oplossingen denken. Eerst moet de vraag achter de vraag helder zijn. Neem je team daarin mee en breng je afwegingen goed onder woorden. Vaak kom je dan samen tot oplossingen waar je eerder niet aan gedacht had, zoals een andere inrichting van het onderwijs waardoor je op den duur met minder leraren toe kan.

Door zo'n pas op de plaats trekken we studenten weer in de onderzoeksmodus. Ze gaan niet voor niets deze opleiding volgen: ze hebben de hoop dat de kwaliteit omhoog kan, ook al voelen ze zich soms machteloos. Wij richten hun aandacht naar de vraag: wat kun je nog wel? Waar heb je mogelijkheden om de situatie te verbeteren? Zo laten we ze zien dat hun hoop geen illusie hoeft te zijn. Het kan vaak echt beter.'

Marieke Pillen is lerarenopleider aan de Katholieke Pabo Zwolle.

'Zoom uit naar wat er gebeurt op je school'

ook op de lange termijn moet richten. Hoe kun je immers werken aan onderwijskwaliteit als je niet eens een stabiel personeelsbestand hebt?

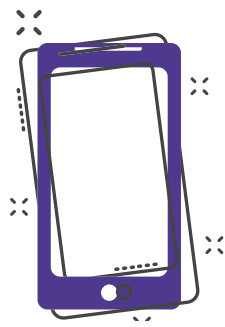
In de opleiding proberen we te laten zien dat je toch ook bezig moet blijven met de langetermijnambities voor je school. Anders kun je nooit echt een slag maken in kwaliteit. We leren studenten onder meer hoe ze met ontwerpgericht onderzoek stapsgewijs een innovatieproject opzetten en zo ambities voor de lange termijn kunnen realiseren.

Maar innovatie gaat nooit vanzelf. Tegenwind is er altijd, benadrukte onder meer lector Daan Andriesen, en je kunt niet zonder zuidwester en kaplaarzen. Om maar wat te noemen: geen school stapt vanzelf van de ene op de andere dag over van traditioneel onderwijs naar onderwijs dat is gericht op 21e-eeuwse vaardigheden. Bij innovatie spelen de omstandigheden in je organisatie een rol. Misschien moet je meer tijd nemen of minder hoog inzetten dan je

Bekijk onderzoek bij dit artikel en een interview met Alma Harris op didactiefonline.nl.

Drie vragen aan...

onderwijswetenschapper **Tim Surma**, over les tijdens de coronacrisis.

Leerlingen zitten voorlopig thuis. Waar moet je extra op letten bij online lesgeven?

'Herhaling is de zin van onderwijs. Door leerstof vaak en gespreid op te halen, belandt het in je langetermijngeheugen. Laat leerlingen cruciale lesinhoud daarom meer dan één keer verwerken. Misschien krijg je bij sterke klassen alle leerlingen mee in onbekende leerstof via video's of instructie. Maar in de meeste klassen riskeer je met nieuwe lessen ongelijkere kansen.'

Hoe zit een goede herhalingsopdracht in elkaar?

'Sommige leraren geven takenbundels mee met summier instructie: "Maak de oefeningen op pagina 12". Anderen maken video's en zoektochten in virtuele escaperooms. Wat je ook doet, geef altijd duidelijk het onderwerp en doel mee: "Met deze vijftien oefeningen herhalen we tweedegraadsvergelijkingen". Ga ervan uit dat leerlingen veel vergeten zijn. Vertel waar ze hun voorkennis kunnen oprispen en start met een correct uitgewerkt voorbeeld waarbij je elke tussenstap uitlegt, op papier of op video. Daarna geef je oefeningen in verschillende moeilijkheidsgraden. Matig wel je verwachtingen. Overmacht noopt ons tot rust en focus. Een takenpakket van 32 uur per week is voor leraren en leerlingen veel te zwaar.'

Leg je als po-leraar andere klemtonen bij het herhalen dan je vo-collega's?

'Ja, houd het in het basisonderwijs zuiver: laat kinderen aan één vaardigheid werken, door gerichte oefeningen van bijvoorbeeld tafels of moeilijke woorden. In het voortgezet onderwijs werk je complexer en kan het creatiever. Zorg dat je leerlingen asynchroon de oefeningen kunnen maken. Geef ze voldoende tijd: wie het op dinsdag niet lukt, moet ze op woensdag kunnen maken. Maar als jij op dinsdagavond de correcties deelt in een klassikale map of appgroep, missen ze oefenkansen. Geef herhalingsoefeningen gespreid mee. Elke vrijdag stuur je digitaal (of per post voor gezinnen zonder internet of met meer kinderen dan schermen) een pakket waaraan een kind de volgende week tien uur werk heeft. Spreek ook één wekelijks tijdstip af waarop leerlingen vragen kunnen stellen, en een vast moment waarop je communiceert als team. Structuur werkt.' / **Bart De Wilde**, © Klasse

Tim Surma is verbonden aan de Thomas More Hogeschool (België) en schreef mee aan het boek Wijze lessen (2019).

De grote ongelijkmaker

Na jaren van afwezigheid in het publieke debat staat kansengelijkheid in het Nederlandse onderwijs tegenwoordig weer volop in de aandacht. Er wordt nogal eens gedaan alsof dat is omdat 'ineens' was gebleken dat die kansen helemaal niet zo gelijk waren verdeeld als we altijd dachten of hoopten. Toen de onderwijsinspectie enkele jaren geleden aandacht vroeg voor het ongelijke verloop van schoolloopbanen van leerlingen met een gelijk prestatieniveau maar een ongelijke sociaal-economische achtergrond, werd er geschokt gereageerd. Politici waren er als de kippen bij om elkaar de schuld in de schoenen te schuiven, alsof de ongelijkheid binnen één kabinetsperiode plotseling was opgekomen. De informatie was echter niet nieuw, en de samenhang tussen sociale achtergrond en behaald opleidingsniveau was nooit weggeweest. Juist daarom viel de teleurstelling op waarmee op de cijfers werd gereageerd. Kennelijk had toch nog niet iederéén in Nederland een gelijke kans, moest er worden geconcludeerd. In werkelijkheid zijn de kansen nooit gelijk geweest en dat zullen ze vermoedelijk ook nooit worden. Onderwijs mag dan worden gezien als de grote gelijkmaker, onderwijs fungeert in onze samenleving evenzeer – en steeds meer – als de grote óngelijkmaker.

Met de Mammoetwet werd het onderwijs toegankelijker voor alle lagen van de bevolking. Kinderen uit minder geschoolde milieus kregen ontwikkelkansen die ze daarvoor nooit gekregen hadden. Het gevolg was een flinke groei in het aantal en aandeel hoger

Gelijke kansen leiden ook tot competitie

opgeleiden. In onze 'meritocratische' samenleving werd opleidingsniveau een bepalende factor voor de verdeling van maatschappelijke posities (werk, status, macht en inkomen). Door de groei van het aantal hoger opgeleiden hebben mensen echter steeds meer of hoger onderwijs nodig om zich te kunnen onderscheiden in de meritocratie. Er ontstaat competitie om toegang tot de hoogst aangeschreven onderwijsroutes. De groeiende populariteit van categorale gymnasia en selectieve programma's in het hoger onderwijs zijn voorbeelden van deze dynamiek, net als de groeiende inzet van bijlessen om toegang te krijgen tot deze opleidingen. Hoe hoger opgeleid de bevolking, hoe meer deze competitie wordt gedreven door hogeropgeleide gezinnen die streven naar statusbehoud. Als leerlingen uit minder geprivilegieerde gezinnen betere kansen krijgen, zullen meer geprivilegieerde gezinnen zich door middel van onderwijs juist nader proberen te onderscheiden. De inzet van onderwijs als grote gelijkmaker wordt beantwoord met de inzet van onderwijs als grote ongelijkmaker. Kansengelijkheid is een slang die zichzelf in de staart bijt. ■

Louise

Louise Elffers is universitair docent Onderwijswetenschappen (UvA), lector Kansrijke schoolloopbanen in een diverse stad (HvA) en auteur van De bijlesgeneratie. Haar columns verschijnen ook op didactiefonline.nl.

De staat van

PERS

het toezicht

De onderwijsinspectie heeft het moeilijk. Ze werd de afgelopen twee jaar geconfronteerd met complexe kwesties en slechte publiciteit. Op 22 april verschijnt de jaarlijkse Staat van het Onderwijs, maar hoe is het eigenlijk met de staat van het toezicht?

Begin maart publiceerde *NRC* dat de inspectie Leefomgeving en Transport de rug niet recht had gehouden tegenover het ministerie van Binnenlandse Zaken. Op verzoek van ambtenaren had ze een rapport flink aangepast, recht tegen haar eigen conclusies in.

Inspecties vallen rechtsreeks onder de ministeriële verantwoordelijkheid en dat maakt het lastig voor ze om echt onafhankelijk te zijn. De belangrijkste spelregels om de onafhankelijkheid van het toezicht te garanderen, zijn vastgelegd in de zogenoemde aanwijzingen inzake rijksinspecties, zegt Pieter Welp, die de Inspectieraad (de gezamenlijke inspecteurs-generaal) strategisch adviseert. 'Maar dat is papier. In de praktijk gaat het ook om cultuur en gedrag: hoe ga je samen met die voorschriften om? Hoe onafhankelijk stel je je op en hoe veel ruimte krijg je daarvoor?'

Een inspectie concurreert altijd om geld, middelen en aandacht met anderen in een departement. En dan ben je als inspecteur-generaal weleens te meegaand. Het toezicht uit de ministeriële organisatie halen, lijkt niet per se een oplossing, leert de vergelijking met toezichthouders op de markt, zoals de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit en de Autoriteit Financiële Markten. Zij zijn weliswaar anders gepositioneerd, als zelfstandige bestuursorganen, maar ook hun onafhankelijkheid – van de sector of van de minister – blijft een terugkerend thema.

Opmerkelijke timing

Hoe onafhankelijk is de onderwijsinspectie eigenlijk? En heeft zij genoeg middelen en personeel? Iedere inspectie denkt natuurlijk dat zij uniek is, maar geloof dat maar niet. Welp, die al jaren meeloopt in de toezichtwereld en die in 2013 voor de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) een invloedrijk adviesrapport schreef: 'Het domein is voor een toezichthouder uniek, maar de dilemma's over hoe je toezicht houdt (op bestuur of achter in de klas bijvoorbeeld), hoe je risico's in kaart brengt en hoe je je onafhankelijkheid borgt, zijn vergelijkbaar. Alle inspecties worstelen met hetzelfde, alleen staat de een op een ander punt in de discussies dan de ander.'

Laten we eens naar de cijfers kijken. In het laatste jaarverslag van de onderwijsinspectie (over 2018, verschenen in de zomer van 2019) staat dat 600 personeelsleden circa 3.500 onderzoeken en bezoeken deden; per jaar komen er ruim twintigduizend vragen en meldingen binnen, waaronder drieduizend 'signalen'. Met de huidige capaciteit kunnen we de gewenste inzet op signalen niet voldoende vormgeven, waarschuwt op dat moment inspecteur-generaal Monique Vogelzang.

Ze gaf daarmee een helder signaal af. Want zes maanden eerder constateerde de Auditdienst Rijk (ADR) dat het bij de onderwijsinspectie juist aan het afhandelen van die signalen schortte. De ADR concludeerde zelfs dat het eindexamendrama bij LVO in Limburg zonder de vertrouwelijke melding door een medewerker van de school 'waarschijnlijk nooit boven water was gekomen'. Reden genoeg voor Vogelzang om niet al te meegaand te worden en een goed gesprek met haar minister te voeren. Of en hoeveel extra formatie ze precies heeft losgekregen, is onduidelijk; het jaarverslag 2019 is nog niet verschenen. Feit is dat Vogelzang per 1 april 2020 is vertrokken bij de onderwijsinspectie. Een opmerkelijke timing: twee weken voor het jaarlijkse hoogtepunt, de publicatie van *De Staat van het Onderwijs*.

Vogelzangs vertrek werd bekendgemaakt vlak nadat scholen in het *Reformatisch Dagblad* hadden geklaagd over het gedrag van een aantal inspecteurs. Zij zouden tijdens schoolbezoeken intieme vragen hebben gesteld aan leerlingen in het kader van een themaonderzoek

Elke inspectie moet op het ministerie om middelen concurreren

Internationale tips

Nederland is wereldwijd vrij uniek in de keuze voor bestuursgericht toezicht, zegt Melanie Ehren, hoogleraar *Educational Governance* aan de VU. Maar er zijn lessen te trekken uit het buitenland. 'Met name in Schotland en Engeland, dat ik het beste ken, zie je dat de inspectie bewust stuurt op verbetering van het stelsel via een Staat van het Onderwijs zoals bij ons, maar ook door good practices onder de aandacht te brengen. In Nederland blijft de inspectie daar liefst zo veel mogelijk van weg. Dat is jammer, want er is wel een verschil tussen zeggen hoe het moet en voorbeelden geven. Ook in een autonoom stelsel kun je scholen van informatie voorzien om beslissingen te nemen. De inspectie mag daarin best wat minder voorzichtig worden.'

Met elkaar samenwerken en kennis delen blijft bij ons lastig, legt Ehren uit, 'omdat scholen en besturen in Nederland verantwoordelijk zijn voor hun individuele prestaties. Daar wringt het toezicht soms. Scholen die geen last hebben van het lerarentekort en collega-scholen die dat wel hebben, werken bijvoorbeeld nauwelijks samen. Dat kan anders. In West-Belfast (Noord-Ierland) keek de inspectie een paar jaar geleden onder meer naar de prestaties van alle scholen in dat deel van de stad. Kleuter-, basis- en vo-scholen, maar ook naschoolse opvang, zaten in één netwerk en formuleerden met elkaar doelen over prestaties, doorstroom van leerlingen en het voorkomen van uitval. De inspectie monitorde en hield toezicht op regioniveau. Dat zou in het kader van kansengelijkheid ook in Nederland een interessante gedachte zijn.'

Vervolg van pagina 15 >>

naar burgerschap en seksuele diversiteit. Een vraag als 'Kun je een piemel tekenen?' had een leerling huilend de klas uitgejaagd. Wie twijfelt over de onafhankelijkheid van de onderwijsinspectie, zal in het vertrek van Vogelzang de hand van (gereformeerd) minister Slob zien. 'Ook als het er niks mee te maken heeft: het feit dat de gedachte bij u opkomt, is niet gek en natuurlijk dodelijk voor de beeldvorming,' zegt ook Pieter Welp.

Berend Kamphuis, voorzitter van Verus (vereniging voor katholiek en christelijk onderwijs, waarbij

veel bijzondere scholen zijn aangesloten), sprak in februari met de inspectie over wat hij 'deze ongemakkelijke gebeurtenis' noemt. Hij werd in dat gesprek overtuigd dat de inspectie oprecht vond dat zij 'correct en fair gehandeld had' en haar best deed 'verantwoording af te leggen'. Hij vertrouwt nu op de Tweede Kamer, die vragen over de piemelkwesie heeft gesteld, en hij wacht het onderzoeksrapport van de inspectie af.

Het is overigens diezelfde Tweede Kamer die een rol speelt in dit soort akkefietjes, zegt Kamphuis: 'Je zit vanuit delen van de politiek dat men moeite heeft met bepaalde opvattingen en vindt dat die moeten verdwijnen.' Hij zegt het niet met zo veel woorden, maar de suggestie blijft hangen dat de inspectie zich in dit geval om een boodschap heeft laten sturen door progressieve partijen.

Artikel 23

Toezicht houden is balanceren op een slap koord in Nederland. Immers, artikel 23 van de Grondwet garandeert scholen onderwijsvrijheid. En dat betekent in dit geval dat de inspectie mag controleren of er op een school aandacht wordt besteed aan seksuele diversiteit in de samenleving (deugdelijkheidsis), maar dat een school dat vanuit eigen opvattingen mag invullen. 'Nederland heeft lang gewerkt met leven en laten leven,' zegt Kamphuis. 'De wereld wordt er echt niet beter van als we met elkaar datgene wat we slecht vinden alleen maar proberen uit te bannen.' Maar hoe ver kun je gaan als toezichhouder? En naar wie laat je je oren hangen, de minister of (delen van) de samenleving?

Welp adviseerde in 2013 in het WRR-rapport *Toezien op publieke belangen* dat inspecties niet alleen moeten afvinken of voldaan wordt aan wet- en regelgeving, maar ook bredere problemen in hun domein moeten signaleren en agenderen. Hoe ver je daarin mag gaan, is sindsdien een discussie, getuige ook de update *Reflecties op de staat van het toezicht* (2019) van de Inspectieraad. Welp: 'Omdat je als inspecteur elke dag in die

'We helpen u graag verder ...'

De onderwijsinspectie kreeg de afgelopen jaren het verwijt dat ze onvoldoende reageerde op klachten. Ook zou ze haar boekje te buiten gaan in het toezicht op bijvoorbeeld burgerschapsonderwijs. Didactief vroeg haar om een reactie.

Het eindexamendrama bij LVO in Limburg zou 'zonder de vertrouwelijke melding door een medewerker

van de school waarschijnlijk nooit boven water zijn gekomen', volgens de Auditdienst Rijk. Het loket van de onderwijsinspectie waar meldingen binnenkomen, is sindsdien versterkt, zegt de inspectie, die schriftelijk op onze vragen reageerde, 'met extra capaciteit, scholing en extra expertise waardoor de registratie en duiding van signalen beter verloopt'. Zij laat ook weten de indieners meer op de hoogte te willen

praktijk staat, zie je misschien dingen die niet bij wet verboden zijn, maar wel onwenselijk. Of kwaliteitsproblemen waarvoor jij niet aan de lat staat, maar die maatschappelijk wel relevant zijn. Om dat bespreekbaar te maken, moet je soms lef tonen en je nek durven uitsteken. Maar af en toe zul je je neus stoten en je hand overspelen of ergens tegenaan lopen waarvan je achteraf zegt: dat had ik misschien anders moeten doen.'

Schroefjes

In de piemelkwestie lijkt de inspectie precies dat te zijn overkomen, net als in de casus rond het Cornelius Haga Lyceum in Amsterdam. Mede onder druk van een bezorgde Tweede Kamer en waarschuwingen voor radicalisering door de AIVD en de media zette de inspectie begin 2019 hoog in op deze orthodox-islamitische middelbare school. Burgerschapslessen zouden er onvoldoende zijn en er zou sprake zijn van financieel wanbeheer. Maar de

school ging in verweer en de rechter stelde haar eind januari 2020 in het gelijk: de inspectie was te ver gegaan. Het ontbrak aan een wettelijke basis voor de oordelen die de inspecteur velde.

Tja, de ene keer krijg je als inspecteur het verwijt dat je te veel meedenkt met politiek of beleid en de andere keer buig je te veel mee met de sector. In dat spanningsveld van soms tegengestelde belangen moeten toezichthouders hun weg vinden. Dat is soms geen gemakkelijke opgave, maar inherent aan het vak, aldus Welp. 'Onafhankelijkheid en partijdigheid blijven een lastige scheidslijn die niet met een schaarste valt te knippen.' Onderwijs is een complexe sector en dat maakt toezicht ook

Laat de inspectie zich om een politieke boodschap sturen?

houden van wat zij met meldingen heeft gedaan. In de rapporten over vierjaarlijkse onderzoeken naar besturen en scholen beschrijft de inspectie nu ook de signalen die ze heeft meegenomen in het onderzoek. Ze zegt daarbij geen last te hebben van de privacywetgeving (AVG), waaruit je mag concluderen dat ze de meldingen anonimiseert.

De systematiek die de onderwijsinspectie hanteert, is deels overgenomen van haar collega-inspectie

Gezondheidszorg en Jeugd, onder andere inzake de 'bejegening en toegankelijkheid van hun meldpunt', zo laat ze weten. Bij vergelijking valt ons op dat het 'contactformulier' op de website van de onderwijsinspectie minder specifiek is dan het 'klachtenformulier' van de gezondheidszorg. Ook de disclaimer van de onderwijsinspectie is nadrukke-

'De wet geldt ook voor bijzondere scholen'

ingewikkeld, zegt hij. Er is nu eenmaal verschil tussen toezicht op een fabriek of een school. 'Of er een schroefje zit of niet, is makkelijker vast te stellen dan of een school kwaliteit levert of niet.'

De overheid heeft daarbij een sterke voorkeur voor kwantitatieve data, cijfers dus, vindt Welp: 'Dat voelt objectiever en wetenschappelijker, maar het is juist in onderwijs of jeugdzorg vaak lastig om de opbrengsten of de kwaliteit in een hard cijfer neer te zetten. Sterker nog, het leidt tot perverse effecten.'

Anderzijds, zo relateert hij zijn eigen woorden: 'Elk systeem perverteert op een gegeven moment,

dat heet entropie of systeemerosie. Dat woord komt uit de machinebouw: elk systeem dat je neerzet begint te roesten vanaf dag één. Het eerste jaar is dat niet zo erg en het tweede en derde misschien ook niet, maar je weet

gewoon: over vijf jaar moet ik deze machine vervangen. Met toezicht is dat niet anders. Prestatie-indicatoren, kwaliteitscriteria: op het moment dat je ze neerzet, moet je er al voor beducht zijn dat mensen hun gedrag gaan aanpassen en daarmee het systeem ondermijnen. Dat zien we ook gebeuren met *teaching to the test*. Met andere woorden, toezicht moet je sowieso elke drie of vier jaar aanpassen: ook toezicht is nooit af.'

Stevig gesprek

Toezicht dat voortdurend in transitie is, vergt ook veel van de eigen organisatie. Dat bleek bijvoorbeeld in de zomer van 2018, bij het examendrama bij LVO in Limburg. Niet alleen een tekort aan capaciteit om signalen na te gaan, maar ook onervarenheid van inspecteurs met de nieuwe manier van bestuurs-

gericht toezicht was hierin een factor. Onderzoeker Meike Bokhorst: 'Opeens moesten inspecteurs een stevig gesprek voeren met verbaal sterke bestuurders in plaats van achter in de klas te zitten. Niet iedereen was daartegen opgewassen of voldoende opgetraind. Als inspecteur ga je dan semigerustgesteld weer weg, terwijl je eigenlijk nog kritische vragen had moeten stellen.'

'Focus op kwaliteit in cijfers leidt tot perverse effecten'

Vervolg van 'We helpen u graag verder ...'

lijker: 'De inspectie kan zelf geen klachten behandelen,' staat er. 'Dat is aan scholen en besturen of een klachtencommissie. We kunnen u wel verder helpen. Zo informeren we u over de mogelijkheden om uw klacht op te lossen, beantwoorden we uw vragen en helpen we u met praktische tips. Uw klacht of probleem kan iets zeggen over de kwaliteit van het onderwijs op een school of onderwijsinstelling waar

wij toezicht op houden. Daarom willen wij het graag van u horen als u een klacht over een school of onderwijsinstelling heeft. U kunt ons informeren over uw klacht via het contactformulier. We nemen uw klacht dan mee als melding in ons toezicht.' De inspectie doet met andere woorden haar best, maar kan niet zoveel, in verband met de autonomie die scholen nu eenmaal hebben.

Slechte pers

De inspectie kwam de laatste jaren geregeld negatief in de publiciteit:

- Juni 2018: eindexamendrama LVO Limburg. 354 eind-examens werden ongeldig verklaard. De Auditdienst Rijk oordeelt uiteindelijk dat de inspectie eerder en beter had kunnen handelen.
- Zomer 2019: inspecteurs controleren burgerschapslessen op het Cornelius Haga Lyceum (Amsterdam). De rechter oordeelt ten slotte dat ze haar boekje te buiten is gegaan.
- Schooljaar 2019/2020: stichting Scholen voor Persoonlijk Onderwijs stapt naar de rechter, tegen het openbaar maken van een negatief inspectieoordeel. Ze verliest.
- Begin 2020: gereformeerde en joods-orthodoxe scholen klagen dat inspecteurs intieme vragen zouden hebben gesteld aan leerlingen bij toezicht op lessen seksuele diversiteit. De inspectie onderzoekt de zaak nog.

Bokhorst doet onderzoek aan de Universiteit Universiteit naar zogenoemd bestuurlijk verval bij misstanden in semipublieke instellingen. Simpel gesteld: speelt het een rol als bestuurders lang op hun plek zitten? Ja, dat kan zeker een rol spelen, luidt het antwoord. 'Sommige bestuurders worden extreem zelfverzekerd en vinden het moeilijk om nog tegenmacht te organiseren.' Als onderwijsinspecteur moet je dan wel heel sterk in je schoenen staan om nog kritische vragen te blijven stellen.

De vraag is of de onderwijsinspectie voldoende instrumenten heeft voor effectief bestuursgericht toezicht. 'Bij woningbouwcorporaties en in de financiële sector heb je bijvoorbeeld fit & proper-tests voor bestuurders, die periodiek "op examen" moeten komen bij de Autoriteit Woningcorporaties en bij toezichthouder De Nederlandsche Bank. Maar onderwijs kent een traditie van autonomie voor scholen; bestuurders worden benoemd zonder dat OCW of inspectie daar enig zicht op heeft.'

De onderwijsinspectie heeft ook gebrek aan bevoegdheden om de individuele bestuurder aan te spreken op diens handelen, aldus Bokhorst. 'Ze mag wel naar bestuurlijk handelen kijken, naar "het bestuur", maar niet naar individuele bestuurders en hun aandeel in het ontstaan van problemen, niet naar "de bestuurders".' Bestuurders die een school met misstanden achterlaten, kunnen daardoor gewoon naar een volgende school (en dat gebeurt soms ook). De inspectie kan ze persoonlijk geen strobreed in de weg leggen.

Hulptroepen

De inspectie staat in het Nederlandse bestel vanzelfsprekend op afstand, maar kan wel extra hulptroepen inschakelen. Probeer als externe toezichthouder de interne toezichthouders te stimuleren zich te professionaliseren, zegt Bokhorst, voor een soort extra, gedelegeerd toezicht. 'Zij zijn de werkgevers van de bestuurder en moeten die rol serieus vervullen. Dat gebeurt nu nog niet overal voldoende. Het helpt ook als een raad van toezicht (rvt) meegroeit met

een bestuurder: zit deze er net, dan moet je meer adviseren en coachen. Maar zit de bestuurder er langer dan zeven jaar, dan is het misschien verstandig om te vragen: ben je nog nieuwsgierig, vind je je taak nog leuk? Moet je niet een stapje terug doen of wat heb je nodig aan tegenmacht?'

Hoe urgent zijn die hulptroepen?

Meestal gaat het toch goed? Bokhorst: 'De inspecteur-generaal zegt: grote misstanden komen toch wel aan het licht en op de goede scholen moet je

niet te veel last veroorzaken. Maar de zorgen zitten bij het middensegment, waarin sommige scholen suboptimaal presteren. Leraren zijn ongelooflijk loyaal en bewegen wel om een slechte bestuurder heen. Maar uiteindelijk is dat natuurlijk niet goed voor een school.' Naast professioneler intern toezicht >>>

Intern toezicht als aanvulling kan nog beter

Piemelkwestie

De inspectie wordt verweten te ver te zijn gegaan bij onderzoek naar seksuele vorming en seksuele diversiteit op bijzondere scholen. Toen inspecteurs aan leerlingen vroegen of ze een piemel konden tekenen, zouden leerlingen overstuurd zijn geraakt, een enkeling zou huilend de klas uit zijn gegaan, volgens berichtgeving in het *Reformatisch Dagblad*. Er zijn

Kamervragen over de kwestie gesteld. De inspectie reageert nuchter: 'Uit onze evaluatieonderzoeken blijkt dat scholen en besturen in meerderheid tevreden zijn over ons toezicht, ook over ons onderzoek naar burgerschapsonderwijs. Bij dit specifieke onderzoek heeft een paar scholen via de media geklaagd. Men had vooral moeite met het feit dat het thema seksuele diversiteit werd besproken. Dat ligt vanwege >>>

Beter toezicht met AI

Kunstmatige intelligentie (AI) kan de overheid helpen risico's en blinde vlekken te identificeren. Maarten Rijke, hoogleraar *AI and Information Retrieval* aan de Universiteit van Amsterdam, ziet mogelijkheden voor de onderwijsinspectie. 'AI-technologie helpt bij beslissingen met veel factoren die allemaal een beetje meewegen. Geen enkele is doorslaggevend, maar samen vormen ze wél een signaal. Met algoritmes proberen we dat signaal eruit te krijgen.'

Zo kun je ook proberen voorspellingen te doen door terug te kijken naar wat er in het verleden is gebeurd en tot wat voor uitkomst dat leidde. Rijke: "Gegeven de factoren die ik nu heb, de kenmerken van de situatie die voor mij interessant zijn: wat zou er kunnen gebeuren?" Als je de leerlingpopulatie en het lerarenteam in beeld hebt en de doelen die we als samenleving hebben gesteld, kun je als inspectie scholen adviseren wat een zinnige handeling is om delen van hun onderwijs te verbeteren. Bijvoorbeeld: we denken op basis van AI dat jullie over vijf jaar op dit punt uitkomen. Als je niks doet: prima, maar misschien willen jullie ook wel bijsturen?'

AI is behoorlijk betrouwbaar, zegt Rijke, maar nooit perfect. 'De overheid moet niet blindelings vertrouwen op die algoritmes, maar je kunt een bestuur wel scherper ter verantwoording roepen: "Volgens ons hebben jullie deze handelingsperspectieven, daar is niks mee gedaan." En als scholen verwijzen naar hun unieke situatie of populatie? Helaas, aldus Rijke: mensen en dus ook scholen zijn niet zo uniek als ze zelf denken.'

met bestuurders, welke indicatoren zijn belangrijk? Ontsluit je kennis en als dat onvoldoende effect heeft, zou je kunnen opschalen en schoolbestuurders vragen zich te professionaliseren door pe-punten (permanente educatie, *red.*) te halen of door zich vrijwillig aan fit & proper-tests te onderwerpen.'

Meer eisen

Ook strategisch adviseur Welp onderschrijft het belang van intern toezicht in de vorm van een rvt of raad van commissarissen (rvc). Maar, zegt hij, we hebben in de parlementaire enquête over woningcorporaties bijvoorbeeld gezien dat de kwaliteit daarvan staat of valt met de persoonlijke kwaliteiten van de mensen die erin zitten. 'In de publieke sector zijn dat bovendien meestal geen fulltime professionals en worden ze primair geacht het belang van de instelling te behartigen. Je kunt het publieke toezicht dus niet voor 100% daarop schoeien. Als inspectie moet je je altijd afvragen: in welke mate kan ik in deze concrete situatie op ze steunen? Welk aanvullend toezicht is nodig?' Het kan inderdaad beter, aldus Welp, en hij trekt ook een parallel met de financiële sector. Daar bleek uit de kredietcrisis dat de oud-bestuurders van eerst als ze 'klaar' waren, automatisch doorschoven naar de rvc. Nu worden ze eerst getoetst door de toezichthouder.

Welp kan zich iets voorstellen bij het stellen van eisen aan raden van bestuur en de rvt's, als de onderwijsinspectie daarop wil steunen in de uitvoering van haar eigen toezicht. Maar hij ziet meer kansen. 'Vorm strategische allianties om het toezicht te versterken. Denk bijvoorbeeld ook eens aan de ouders van al die kinderen. Dat zijn geen experts per se, maar zo veel paar extra ogen: dat is gratis capaciteit die kansen biedt.' ■

Vervolg van pagina 19 >>

als impuls voor betere kwaliteit bepleit Bokhorst ook meer gebruik van onderzoek naar bestuurlijk handelen. 'Voeg dat samen en haal er patronen uit. Dan zie je dat er wel degelijk risicofactoren zijn voor slecht bestuur bij bepaalde typen bestuurders en in bepaalde settings, bijvoorbeeld als er alleen maar machomannen zitten of het bestuur te weinig divers is, of soms juist als scholen een prijs hebben gewonnen voor excellentie of voor het beste jaarverslag. Dan kan er ook een soort versloffing optreden: we doen het toch goed?' Probeer op basis van die kennis als inspectie je eigen mensen op te leiden, adviseert Bokhorst: 'Waar moeten ze op letten in gesprekken

Zie bronnen, groot interview met hoogleraar Rijke en analyse De Staat van het Onderwijs op didactiefonline.nl. Meer inspectie op pagina 24 en 31.

Vervolg van 'We helpen u graag verder ...'

hun eigen levensovertuiging gevoelig. Daar proberen we rekening mee te houden, tegelijkertijd geldt de wet ook voor hen.'

De dossiers rond LVO, het Amsterdamse Cornelius Haga Lyceum en gereformeerde scholen hebben de afgelopen jaren een groot beslag gelegd op de capaciteit van de inspectie. We vroegen welke rol data-analyse kan spelen om de werkdruk te verlich-

ten? 'ICT en *big data* spelen een steeds grotere rol,' antwoordt de inspectie. 'Inspecteurs en analisten hebben tools tot hun beschikking om te monitoren hoe een instelling en het stelsel ervoor staan. Ook kunnen zij meldingen steeds beter analyseren. Dit helpt om risico's op instellings- en stelselniveau te detecteren en ons toezicht nog gericht in te zetten daar waar het nodig is.' / MM

Gouden zet of game over?

Presteren leerlingen beter als je ze **oefenprogramma's** biedt met **educatieve spelletjes**? Vooral competitie kan goed werken, ook voor de motivatie, zo blijkt uit een overzichtsstudie.

Rekensommen maken in ruil voor bloeiende planten (*Rekentuin*) of een snelle quiz aan het einde van de les (*Kahoot*): spelelementen in digitale oefenprogramma's noemen we *gamification*. Het idee is onder meer dat leukere leertaken leerlingen extra motiveren, waardoor zij meer oefenen en daardoor beter presteren. Het zou ook helpen als ze op hun eigen niveau kunnen werken. Maar heeft onderzoek deze vermeende voordelen ook bewezen? Deels, zo blijkt uit 38 Nederlandse en internationale studies (2013 tot 2019) naar de effecten van gamification in digitale oefenprogramma's voor taal en rekenen-wiskunde (po, vo, mbo en ho). Naast deze onderzoeken bestudeerden we 14 andere bronnen, zoals wetenschappelijke artikelen en een conferentieverslag en spraken we met tien praktijkexperts, onder wie leraren, een intern begeleider en een schoolleider.

Wedstrijdje

De motivatie van de leerlingen verbeterde volgens ongeveer de helft van de studies. In de andere helft bleken positieve én negatieve gevolgen, of bleef de motivatie hetzelfde. Kinderen raakten het meest gemotiveerd door een combinatie van competitie en beloning.

Overtuigender is het effect van gamification op prestaties. In de meeste studies (25) haalden leerlingen hogere cijfers, wederom vooral wanneer ze de competitie aangingen. Kinderen en studenten blijken ook beter te presteren als ze worden uitgedaagd, directe feedback krijgen en op hun eigen niveau kunnen

werken. Digitale oefenprogramma's die dit bieden, kunnen er direct voor zorgen dat kinderen de stof beter beheersen.

Gemengd beeld

Toch schetsen de onderzoeken ook een gemengd beeld: niet iedereen heeft baat bij gamification van de leerstof. Het beste kun je als leraar zelf bepalen voor wie het wel of niet geschikt is. Zo kunnen leerlingen die al gemotiveerd waren, hun enthousiasme verliezen als zij voor hun gevoel op een geforceerde manier voor een beloning aan de slag moeten.

Beloningen werken vooral goed voor leerlingen die een taak in eerste instantie saai vinden. Maar competitie kan kinderen ook ontmoedigen, of ze nou al gemotiveerd waren of niet. Dat gebeurt bijvoorbeeld wanneer het ze niet lukt om een level te halen of als ze steeds van een ander verliezen. Het is raadzaam om op school te oefenen. Thuis kan dat ook, zolang je er op school maar eveneens aandacht aan besteedt. Het is nog onbekend of dit voldoende gebeurt. We weten daarnaast nog nauwelijks iets over de langetermijneffecten van gamification. Ook is het voor vervolgonderzoek interessant om te kijken naar verschillen in de opbrengsten, van primair tot hoger onderwijs. ■

**Bepaal als leraar
wie baat heeft
bij gamification**

Quiz en badge

Wat bieden digitale oefenprogramma's met spelelementen zoal? Sommige programma's kan een leerling zelfstandig spelen, in de les of thuis. Gamification van een los onderdeel bestaat ook, bijvoorbeeld een quiz waarmee je als leraar snel checkt of je leerlingen de leerdoelen hebben behaald. En er zijn digitale leeromgevingen waarin ze badges kunnen halen voor succesvol afgeronde opdrachten.

Lysanne Post, Liesbeth Kester, Wilfried Admiraal, Ditte Lockhorst en Ebbo Bulder, Overzichtsstudie gamification in digitale oefenprogramma's. Eindrapportage. Universiteit Utrecht/ICLON/ Universiteit Leiden/Oberon, 2019 (NRO-projectnummer 40.5.18710.001).

9 tips om vernieuwing vast te houden

Projectleider weg, subsidie op en alles bleef zoals het was. Dat lot treft nogal wat vernieuwingen. Zo niet bij deze vijf mbo-instellingen: wat verklaart hun succes?

We hebben wel een idee, maar het blijft hangen bij gepraat bij het koffieapparaat.' Amersfoort, september 2017. Vijf mbo-instellingen zitten op de tafel. De scholen zijn volgens auditcommissies en evaluaties van Het Platform Beroepsonderwijs bij uitzondering in staat gebleken hun onderwijs duurzaam te vernieuwen (zie kader hieronder). Toch hebben ze er weinig zicht op hoe ze dat gelukt is. Om het geheim van de smid te achterhalen, hielden we interviews met 63 betrokkenen en drie werkplaatsbijeenkomsten om nog wat dieper te

graven. Het leverde negen succesfactoren op. Elk van de vijf scholen kent zijn eigen accenten. Voor projectleider Anna Veeneman-Aukema (Alfa-college) zit het succes vooral in sterke relaties:

'We hebben buddy's: koppels van docenten (voorlopers) en "gewone" docenten (volgers), en koppels van docenten en bedrijvenpartners. Deze verkennen de regionale, sociaal-maatschappelijke innovatievraagstukken. Dat leidde onder andere tot een 24/7-servicebalie op een vakantiepark, ingericht door studenten. Ook werden op het park huisjes aangepast, zodat mensen met een zorgvraag op vakantie kunnen.'

Projectleider Rita Rutten van het Da Vinci College legt uit dat ruimte bieden het meest oplevert: 'Het is belangrijk dat er ontmoetingen zijn tussen bedrijfsleven en onderwijs op verschillende niveaus, van student tot bestuur. Docenten moeten hier op tijd bij betrokken worden en tijd krijgen voor de ontwikkeling.' Wat de vijf mbo-instellingen gemeen hadden, waren de volgende negen punten.

1. Sluit aan bij praktijk en actualiteit

Roc Mondriaan bijvoorbeeld ontwikkelt met regionale zorg- en welzijnsinstellingen innovatieve kennis en ervaringen voor studenten. Samen ontwikkelen ze een visie en werkwijze om het onderwijs zo goed mogelijk te laten aansluiten op de veranderende arbeidsmarkt.

2. Een sterke basis

Op mbo Amersfoort is wekelijks overleg tussen docenten en instructeurs uit het bedrijfsleven die studenten begeleiden, waarin 'gewoon gezegd wordt wat we denken en waarin we elkaar kunnen vinden', zoals manager Esther Binnekamp zegt. 'Belangrijk is dat partners open zijn over wat ze komen halen, dat ze elkaars expertise erkennen en elkaar niet als concurrent zien.'

3. Gewoon samen 'doen'

Vernieuwen is een kwestie van beginnen. Fouten maken hoort erbij, vier successen en deel de opgedane

Bedrijfsleven laat zien hoe je de kansen op de arbeidsmarkt verbetert

Successcholen

Twaalf mbo-instellingen wisten succesvol en duurzaam te vernieuwen binnen een innovatieregeling (160 deelnemers) van Het Platform Beroepsonderwijs. Met vijf daarvan zoomden we in op hun succes:

- Alfa-college (Groningen/Drenthe/Overijssel): ReCoMa-lab. Studenten en docenten van verschillende opleidingen werken met NHL Stenden en regionale bedrijven samen.
- Mbo Amersfoort: Onderwijs in Bedrijf. Studenten volgen onderwijs in een echt bedrijf, bijvoorbeeld leerhotel Het Klooster.
- Da Vinci College (Dordrecht): hybride leeromgeving in de Duurzaamheidsfabriek. In dit innovatief technologische

centrum werken studenten van het Da Vinci en de Rotterdam Academy wekelijks samen aan opdrachten, onder begeleiding van mbo- en hbo-docenten.

- Roc Mondriaan (Zuid-Holland): (Extra) STRONG. In dit samenwerkingsverband (onderwijs, zorg en welzijn, regio Haaglanden) doen studenten en werkveld nieuwe ervaringen op.
- Mediacollege (Amsterdam): Practoraat Sociale Media (inmiddels Mediawijsheid), naar analogie van lectoraten in het hbo. Studenten van verschillende mbo-instellingen onderzoeken samen met docenten hoe sociale media het onderwijs kunnen verbeteren.

Samen in gesprek

De ervaringen van de scholen zijn gebundeld in de Duurzame InnovatieTool (DIT). Met het DIT-kaartspel kun je met collega's, studenten en partners aan de hand van de negen kernprincipes in gesprek gaan over hoe je met elkaar samenwerkt om te vernieuwen. Waarin sta je sterk als samenwerkingspartners, waar is ruimte voor verbetering en hoe pak je dat aan?

*Aan de slag met DIT (kaartspel, placemat, poster):
han.nl/verbindend vernieuwen.*

kennis. Het Alfa-college organiseerde hiervoor een zomertour langs bedrijvenpartners. Zulke initiatieven werken als een katalysator voor de samenwerking.

4. Geef niet op!

Ook lef helpt. Mbo Amersfoort koos voor een onorthodoxe constructie van onderwijs buiten de school en moest menigeen overtuigen. Het Mediacollege werd genegeerd, uitgelachen en aangevallen op vorm en inhoud toen het de boer op ging met sociale media. Projectleider Jorick Scheerens: 'Maar vanuit het College van Bestuur was er steeds vertrouwen. Dat gaf ruimte om door te zetten.'

Niet alle medewerkers staan te trappelen bij innovaties, bleek bij mbo Amersfoort: 'Docenten ervaren het soms als bedreigend als een deel van hun onderwijs uitbesteed wordt,' aldus Bert van Wede, directeur Onderwijsbedrijven van dit mbo. Ontwikkelingen moeten soms opgelegd worden. En bij nieuwe deelnemers kost het tijd om hen erbij te trekken.

5. Drijvende krachten

Een zichtbare projectleider, die bruggen slaat tussen onderwijs en werkveld, is cruciaal. De vijf mbo-instellingen ervoeren hen als onmisbare pijlers. Ook een enthousiaste voorhoede van docenten en steun vanuit het management en bestuur bleken bepalend (zie ook punt 4).

6. De kracht van de relatie

Nauwer contact, bijvoorbeeld door wekelijkse overlegmomenten of kennisbijeenkomsten tussen bedrijven en school, blijkt meer onderling plezier en vertrouwen te scheppen. Zorgmanager Jenny Hoogland (partner van roc Mondriaan) zegt bijvoorbeeld over het woord 'dossier': 'Er werd gesproken over het kwalificatiedossier. In onze zorginstelling praten we ook over dossiers, maar dat is het dossier van de bewoner of cliënt. Dan zit je dus met een heel ander beeld aan tafel. Je moet eerst elkaars taal begrijpen.'

7. Blijf op koers

Het hielp de mbo-instellingen de vernieuwing bestuurlijk te borgen in een strategisch plan, zodat alle organisatielagen, van docent tot bestuur, de visie delen. 'Je kan een enthousiaste professional of een bevlogen docent hebben, maar uiteindelijk heb je bestuurlijke commitment nodig voor een effectieve en duurzame samenwerking,' aldus projectleider Scheerens (mbo Amersfoort).

8. Nieuwe hrm-strategie

Rollen veranderen door innovatie – een docent wordt bijvoorbeeld meer coach of procesbegeleider. Bij het Da Vinci College gaat al het personeel, van directeur tot secretaresse, jaarlijks een week naar een bedrijf, ministerie of een andere school om informatie op te halen rond een vraag die ze willen beantwoorden. Het team deelt de ervaringen met elkaar en bekijkt de volgende stap. Bovendien is in het jaargesprek aandacht voor innovatief gedrag.

9. Schoolleider: bied ruimte

Door kaders en richting te geven (in plaats van sturen of bepalen), geef je als schoolleider medewerkers de ruimte. Toon begrip als medewerkers moeten wennen aan hun nieuwe rol, regel ontmoetingen met de praktijk en ruim hiervoor tijd in. Schoolleider Marco Boeren (roc Mondriaan): 'Wij boden docenten extra snelle mogelijkheden om bij projecten betrokken te raken en dat heeft heel stimulerend gewerkt. Bijvoorbeeld bij het opzetten van studentenwijkteams in de thuiszorg.' ■

Hilde Wierda-Boer, Marloes de Lange en Frans de Vijlder, Verbindend vernieuwen. Hoe interne en externe samenwerking bijdraagt aan het verduurzamen van onderwijsinnovaties in het mbo. HAN University of Applied Sciences/ Kenniscentrum Publieke Zaak (NRO-projectnummer 40.5.18500.002), 2020.

Een eerlijke vergelijking?

Het **Nationaal Cohortonderzoek Onderwijs** geeft scholen rapportages en resultaten, waaronder de prestaties van hun basisschoolleerlingen in het vo. Hoe kijken schoolleiders naar deze gegevens? Wat zijn voor- en nadelen? Twee basisscholen onder de loep.

Het landelijke gemiddelde: dat is het gegeven waarmee scholen zichzelf vaak vergelijken (of worden vergeleken). Maar voor de meeste scholen is dat oneerlijk, omdat ze zelf verre van gemiddeld zijn. Doel van het Nationaal

Cohortonderzoek Onderwijs (NCO) is een eerlijkere vergelijking, door de unieke combinatie van bestaande landelijke onderwijsdata, afkomstig van scholen, en achtergrondgegevens van leerlingen en hun ouders.

Om wat voor informatie gaat het eigenlijk en wat kunnen scholen ermee? We spraken twee basisscholen en geven in dit artikel hun data anoniem weer. School A is een school in een provinciestad met veel kinderen met een lage sociaal-economische status en veel kinderen met een

leerachterstand of lagere intelligentie. School B heeft juist vooral leerlingen met een hoge sociaal-economische status en is gesitueerd in een stedelijk gebied in de Randstad. Op school A blijven meer leerlingen zitten dan we zouden verwachten op basis van de leerling- en schoolkenmerken (zogeheten voorspelde referentiewaarde). Maar de gemiddelde eindtoetscore van de afgelopen drie jaar (207,1 op adaptieve toets Route 8) ligt beduidend hoger dan het landelijke gemiddelde van de schoolgroep en dus boven verwachting. Voor bijna de helft van de leerlingen ligt deze boven het schooladvies. Dit zou een indicatie kunnen zijn dat school A te laag adviseert.

Data uit het NCO laten echter zien dat de school ze juist reëel inschat: het merendeel van de leerlingen (ongeveer 70%) zit in leerjaar 3 van het vo op hetzelfde niveau als het advies. Ongeveer 30% van de leerlingen zit daaronder, veel meer nog dan de voorspelde referentiewaarde. Misschien adviseert de school zelfs niet terughoudend genoeg? De directeur van school A zegt: 'Veel van onze leerlingen komen uit gezinnen met ingewikkelde problematiek. Wij kunnen niet altijd overzien hoe zo'n kind zich ontwikkelt. De cijfers laten zien dat wij de leerling na acht jaar goed in beeld hebben.' Beter dus eigenlijk dan de eindtoets, zo lijkt het. Het NCO bevestigt in dit geval dat de school op de goede weg is, een opsteker voor de directeur.

'De cijfers tonen dat we leerlingen goed in beeld hebben'

Schoolrapport

De jaarlijkse rapportage van het Nationaal Cohortonderzoek Onderwijs (NCO) geeft inzicht in de opbrengsten van een school en bevat data over de vervolgopleidingen van oud-leerlingen. De rapportages maken voor scholen inzichtelijk hoe leerlingen het doen in vergelijking met het landelijk gemiddelde, maar ook met andere scholen die op de school lijken. Dit wordt weergegeven in een score (voorspelde referentiewaarde) voor de school op diverse indicatoren (zoals zittenblijven of de eindtoetscore), op basis van de leerlingpopulatie (aantal kinderen uit eenoudergezinnen, sociaal-economische samenstelling) en de kenmerken van de school (schoolgrootte, denominatie, stedelijkheid).

Eind 2019 bracht het NCO voor de derde maal deze schoolrapporten uit voor alle scholen in het basis- en voortgezet onderwijs. Het NCO is een nauwe samenwerking tussen het NRO en het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Eindtoets

De resultaten van school B wijzen eenzelfde kant op, maar daarover zo meer. Eerst de data. De school heeft bijna geen zittenblijvers, hoewel je dat wel zou verwachten volgens de voorspelde referentiewaarde. En waar je op basis van de leerling- en schoolkenmerken op hogere eindtoetscores zou rekenen dan het landelijke gemiddelde, zit de school er juist onder. Toch zijn de adviezen behoorlijk optimistisch: 40% van de leerlingen krijgt een hoger advies dan de eindtoets, waar je dit voor minder dan 30% van de leerlingen zou verwachten (voorspelde referentiewaarde). Ook hier blijkt uiteindelijk de school het gelijk aan haar zijde te hebben in plaats van Cito, Iep of een andere eindtoetsaanbieder: meer leerlingen dan verwacht zitten in het derde vo-jaar op het niveau dat past bij dat hogere advies. 'Wanneer we aarzelen

tussen twee niveaus, geven we de leerling het voordeel van de twijfel,' zegt de locatieleider. 'De cijfers in het vo laten zien dat veel kinderen hier baat bij hebben. Zij trekken zich aan andere leerlingen op.' Ook hier bevestigt de NCO-rapportage het adviesbeleid van de school. De rapportage geeft school B dit jaar wel stof tot nadenken over de eindtoets: deze voorspelt over het algemeen minder goed dan het schooladvies. Er is één maar: 'Uit het rapport blijkt dat onze versnellers beter presteren op de eindtoets dan versnellers op andere scholen,' aldus de locatieleider. 'Waarom laten we kinderen die dat aankunnen niet vaker een leerjaar overslaan?'

Meer regie?

Wat zijn voor school A en B de voordelen van het NCO? De schoolleiders zijn het erover eens dat de rapportage overzichtelijk is, met alle belangrijke gegevens op een rij. 'Een document van en voor de school,' aldus directeur A. Ze vinden het met name handig dat de rapportage laat zien hoe oud-leerlingen het er in het vo vanaf brengen. De schoolleiders kunnen dit ook zelf opzoeken, maar dit kost veel tijd. Een ander pluspunt vindt locatieleider B de jaarlijkse update. De wijk van school B verandert in razend tempo: van volksbuurt naar een wijk met expats en hoogopgeleiden. Het NCO laat jaarlijks zien welke invloed dit heeft op de verwachte eindtoetsscore (in de voorspelde referentiewaarde). Ten slotte kunnen de scholen in één oogopslag zien welk deel van de leerlingen uit een eenoudergezin komt of uit een gezin met een laag inkomen. 'Het scheelt dat wij dit niet zelf hoeven uit te zoeken,' zegt locatieleider B.

Kanttekeningen zijn er ook. Zo blijken op school A en B leraren de potentie van de leerlingen beter aan te wijzen dan de eindtoetsscores. De rapportage bevestigt dus eigenlijk dat scholen het goed doen. In hoeverre voegt het dan daadwerkelijk iets toe aan de onderwijspraktijk? Het doel van NCO mag dan een eerlijkere vergelijking zijn, maar schoolleiders kunnen deze informatie deels ook uit andere bronnen halen. Zo legt directeur A uit dat hij altijd op zoek is naar data. 'Ik kijk ook naar andere bronnen die scholen op een eerlijke manier met elkaar vergelijken, zoals de website scholenopdekaart.nl.'

De vraag lijkt op welke manier de NCO-rapportage in de toekomst gebruikt zal worden en door wie. Op dit moment heeft de inspectie geen vrije inzage (zie ook kader op pagina 20). Is het denkbaar dat scholen zich op den duur moeten verantwoorden als zij een referentiewaarde niet halen, bijvoorbeeld wanneer de eindtoetsscore lager uitvalt dan op scholen met een vergelijkbare leerlingpopulatie? Te verwachten valt dat de privacyregels daarvoor te streng zijn, zodat de rapporten binnen de scholen blijven en niet openbaar worden. De missie van het NCO is om scholen meer inzicht te geven in hun eigen cijfers, zodat zij vaker de regie nemen. Bij school B is er wat dat betreft alvast stof voor discussie, bijvoorbeeld over versnellers. ■

Zal school zich in toekomst moeten verantwoorden?

Meer gegevens van school A en B op didactiefonline.nl. Lees meer over de inspectie op pagina 14 en 31.

Wennen

Dit is de eerste schooldag van Youssef Aboebaker (6) uit Burkina Faso. Samen met zijn broer Akime is hij in het kader van gezinshereniging naar Nederland gekomen. Zijn klasgenootjes op obs De Vlinderboom in Drachten kijken niet vreemd op van een nieuw gezicht; wekelijks komen er nieuwe leerlingen van het plaatselijke asielzoekerscentrum naar deze school voor nieuwkomers. Juf Farida kijkt of Youssef al letters kent. Ze doet het voor en pakt zijn hand: samen schrijven ze de de 'i'. Foto: Stijn Rademaker, die in 2020 voor *Didactief* overgangen in beeld brengt. / MM

Ouders krijgen een pakket voor thuisonderwijs door het raam: zo min mogelijk contact.

Les in tijden van corona

Een noodplan voor het lerarentekort lag op de plank, maar op wekenlang thuisonderwijs was niemand voorbereid. *Didactief*-redacteur en leerkracht Masja Lebouille moet improviseren op haar **Burgemeester de Vlugschool** in Amsterdam Nieuw-West.

De klok wijst vijf voor halfnegen aan en een handjevol kinderen druppelt de school binnen op de eerste dag van de schoolsluiting. Onze gymleraar spreekt ouders aan: 'Werkt u beiden in het ziekenhuis? Alleen uw echtgenoot? Het spijt ons, maar dan kunnen wij helaas geen opvang bieden.' Een kleuter staat er betuurd bij, kruimels nog in de mondhoeken. Ouders knikken, de meesten nemen hun kroost weer mee naar huis. Blijven over: een meisje uit groep 2 en een jongen uit groep 8, uit hetzelfde gezin. In een kleuterlokaal worden ze opgevangen door onderwijsondersteuner Yelda Uyar, die meteen materiaal uit de kast trekt. Een puzzel voor het meisje en een Chromebook voor haar broer. Daarna spelen ze met zijn drieën boter-kaas-en-eieren op het digibord.

De komende weken moeten leerlingen zichzelf motiveren

die ontbreken, verraadt nog niets dat dit geen gewone schooldag is. Maar de deuren van de Burgemeester de Vlugschool in de Amsterdamse wijk Slotermeer (485 leerlingen) blijven dicht. Directeur Juul van de Meer klimt op een stoel naast het whiteboard met een stift in de aanslag. 'Kom maar op met die ideeën voor thuisonderwijs. Samen slaan we ons hier doorheen.' Eerst bespreken we de zorgen. 'Is het wel veilig om samen te komen?' vraagt een leerkracht. 'Wat doen we als deze crisis langer duurt?' 'Wees voorbereid op een ernstiger scenario,' zegt Sandra Dannenburg, onze duo-directeur.

We delen onszelf op in drie groepen: lespakketten, ICT en opvang. Het is nog onduidelijk hoeveel kinderen deze week naar school komen, maar voorlopig zijn er

elke dag leerkrachten nodig. Kwetsbare teamleden, onder wie collega's met astma of een andere aandoening, blijven deze periode thuis. We zijn nu met 15 van de 65. Een leerkracht steekt haar hand op: 'Als ik moet niezen, komt dat door mijn allergieën en niet door het coronavirus.'

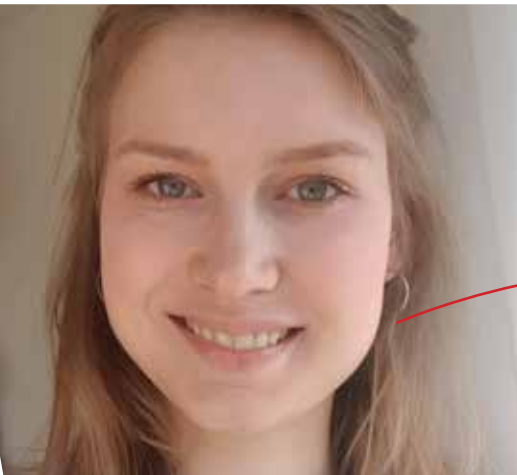
Wikken en wegen

We verspreiden ons over de school, waar het zonder kinderen overal stil is. De dagplanning voor maandag 16 maart hangt nog op het bord, de stoelen staan omgekeerd op de tafels. Nu kan iedereen zijn lokaal nog in, maar volgende week worden de meeste ruimtes gedesinfecteerd en afgesloten.

Met mijn collega-leerkrachten van groep 3 ga ik om tafel. We stellen een papieren lespakket samen, aangevuld met digitale middelen, voor drie weken. Naast de leerlingsoftware staan instructievideo's en Skype-gesprekken op de planning. Voorlopig leggen we de nadruk op herhaling en verdieping, maar als de school langer dicht blijft, willen we ook nieuwe thema's aanbieden. Omdat niet duidelijk is of alle leerlingen thuis internet hebben, bellen we iedereen een voor een op. 'Morgen school?' klinkt een moeder door de hoorn. Lichte paniek in haar stem als ze mijn antwoord niet begrijpt. Via de telefoon is het extra lastig om taalverschillen te overbruggen.

Wat doen we als ouders door omstandigheden de pakketjes niet kunnen ophalen? We besluiten om de tien stuks die blijven liggen, langs te brengen. En zo zijn er meer dilemma's. Is het haalbaar om een speciaal lespakket te maken voor alle leerlingen met een achterstand of voorsprong? Lenen we Chromebooks uit als er thuis geen computer is? Hoe bereiken we ouders die geen Nederlands spreken? Het is wikken en wegen, via

Masja Lebouille: 'Via de telefoon is het extra lastig om taalverschillen te overbruggen.'

het schoolplein met een stevige boodschappentas in de hand. In de stille gymzaal, waar je normaal gesproken liever oordopjes draagt, gaan ze op zoek naar werk voor hun zoon of dochter. Ouders van kinderen uit de onderbouw hoeven de school helemaal niet in. Zij nemen de pakketten aan via de ramen op de begane grond. Een moeder steekt haar duim op als ze de instructiebrief leest: 'Hier kunnen we mee vooruit.' Twee leerlingen uit groep 8 gluren samen alvast tussen de opgaves. 'Twee meter afstand,' waarschuwt een vader.

Goudmijn

Tegen het einde van deze ongewone week staat ook ons digitale onderwijs in de steigers. Eén contactmoment per dag, is de afspraak. Nog niet bij iedereen lukt het inbellen: de eerste dagen skypen leerkrachten met halve groepen. Mijn collega Saqina Shah van groep 8 geeft er met een brede glimlach een originele draai aan. Ze werkt met *challenges*, opdrachten waarmee kinderen punten kunnen verdienen. Voor de webcam trekt ze iedere middag briefjes uit twee vazen: eentje met de challenge en eentje met het bijbehorende aantal punten. Vandaag is de opdracht: bouw een toren met zo veel mogelijk voorwerpen.

De competitie gaat los. Het levert hilarische foto's op: bouwsels met wasmanden, pakken luiers en huisdieren komen voorbij. 'Het idee komt van Facebook,' legt Shah uit. 'Sowieso zijn sociale media nu een goudmijn aan inspiratie.' Aan het einde van de eerste week stuurt de directie een e-mail met het laatste nieuws. 'Ik merk dat ik niet alleen heel trots, maar ook blij word van alle initiatieven die er ontstaan,' aldus Van der Meer. Innovatie in crisisdagen. ■

Skype met de groepsleerkrachten die thuiszitten. Even later spuugt de printer de eerste pakketten uit. Voorop een dagplanning met instructies, zodat kinderen niet in één keer het boekje gaan doorwerken. 'Klaar met jouw huiswerk? Geef jezelf een compliment!' schrijft een leerkracht van de taalschool. De komende weken moeten de kinderen zichzelf zien te motiveren.

Twee meter afstand

Zo min mogelijk ouders in de school, is het credo voor de afhaaldag. Ieder gezin krijgt een e-mail met een tijdstip om naar school te komen voor het materiaal. De bovenbouwpakketjes liggen klaar in de gymzaal, die voor de onderbouw in de kleuterklaslokalen. Op deze woensdagochtend breekt een voorzichtig zonnetje door het wolkendek. De eerste vaders verzamelen zich op

Lees hoe het de Burgemeester de Vlugschool de komende weken vergaat op didactiefonline.nl.

Leraar wil groeien

Leraren in het po zijn ontevreden over hun werksituatie. Bestuurders en schoolleiders kunnen daar iets aan doen.

P&O

Wanneer functioneren leraren goed? Als ze vaardig genoeg zijn om voor de klas te staan, voldoende gemotiveerd en tevreden over hun werksituatie (Runhaar, 2017). Aan vaardigheden en motivatie is geen gebrek in het basisonderwijs: op een schaal van 1 tot 7 geven de leraren uit ons onderzoek (zie kader) zichzelf gemiddeld een 6 (vaardigheden) en 6,2 (motivatie). Maar de gemiddelde mening over hun werksituatie is met 5,3 duidelijk minder gunstig. Die relatief lage score komt door ontevredenheid over werkdruk (4,2) en salaris (4,1; het onderzoek vond plaats in voorjaar 2019, voor de verhoging van 4,5% die OCW bekendmaakte in december, *red.*). Over andere aspecten zijn leraren best tevreden, zoals waardering van collega's (6,2) en variatie

in taken (5,7). Schoolleiders kunnen de werkdruk positief beïnvloeden, zeggen leraren. Een van hen geeft als voorbeeld: 'We vonden avondvergaderingen te veel worden, en daar deed onze schoolleider iets aan. Ze luistert naar ons en ze bewaakt onze valkuilen. Ze heeft er ook voor gezorgd dat de oudercommissie nu zonder leraren vergadert.' Maar schoolleiders kunnen ook werkdrukverhogend werken, legt bijvoorbeeld een collega uit: 'We doen te veel activiteiten. Dan weer de

Leraar die p&o-beleid waardeert, is ook positiever over baan

Motivatie en meer

Wat vind je van het personeelsbeleid en de dialoog die je werkgever hierover met jou voert? 240 leraren van 80 basisscholen (64 besturen, waarvan 11 eenpitters) beantwoordden deze vragen. Zij beoordeelden daarnaast hun vaardigheden, motivatie en werksituatie. Met acht leraren van drie scholen werden verdiepende gesprekken gevoerd. Ook 199 bestuurders en 172 schoolleiders vulden vragenlijsten in.

week van de boer, de dag van de pannenkoek, de grote rekendag. We gaan te gemakkelijk mee met allerlei wensen uit de buitenwereld.'

Eigen ideeën

De mening van de leraren over hun werksituatie hangt samen met hun mening over het personeelsbeleid van hun bestuurders en schoolleiders. Hoe meer ze dat beleid waarderen, hoe positiever ze ook zijn over hun werksituatie. De meesten zijn tevreden over het personeelsbeleid: een vijfde (21%) vindt het sterk en ruim de helft (55%) vindt het meer sterk dan zwak. Toch is er een grote groep die negatief oordeelt: eveneens bijna een vijfde (19%) vindt het personeelsbeleid in hun organisatie meer zwak dan sterk en 5% vindt het uitgesproken zwak.

De kritiek betreft vooral professionele ontwikkeling en beloning. Leraren vinden dat hun werkgever en leidinggevende meer kunnen doen aan hun ontwikkeling en die van collega's. Een derde van de bevroegde leraren (32%) werkt nog niet of weinig samen met collega's met professionalisering als doel, 29% voert geen gesprekken met hun leidinggevende over dit onderwerp. De leraren vinden daarnaast dat nieuwe collega's beter moeten worden begeleid en ondersteund, en, zegt een van hen: 'Onderwijsassistenten die zich willen bijscholen tot leraar, moet je met beide handen vasthouden.' (Zie ook pagina 32, *red.*)

Over hun beloning vinden leraren dat de mogelijkheden voor meer verantwoordelijkheden of doorgroei naar een hogere functie soms beperkt zijn. 'In het beloningssysteem zijn fouten gemaakt,' aldus een van hen. 'De doorvoering van de functiemix is heel traag op gang gekomen.' Ook bieden besturen volgens 44% van de leraren geen of nauwelijks ondersteuning in verschillende levensfasen (zoals bij gezinsuitbreiding of bij ouder worden). Bijna de helft van de leraren (47%)

mist beleid om ziekte en uitval te voorkomen. Overwegend tevreden zijn leraren over hun beoordeling en autonomie en de besluitvorming. Leidinggevend beoordeelen hen volgens duidelijke criteria en procedures, er worden gespreksverslagen gemaakt en schoolleiders gebruiken goede instrumenten als ze lessen komen observeren. Ook vinden leraren dat ze voldoende autonoom kunnen opereren binnen de verantwoordelijkheden van hun functie. Ze kunnen ideeën uitwerken en zelfstandig beslissingen nemen, wat ze invloed geeft op hoe ze hun werk inrichten: 'En als een idee uitloopt op niets, krijg je later geen verwijt te horen.' Over de manier waarop schoolleiders hen betrekken bij besluiten zijn de leraren ook te spreken. Inspraak is veelal vanzelfsprekend.

Kijk samen kritisch

Besturen en schoolleiders die in gesprek gaan met hun leraren over het personeelsbeleid (ontwikkeling, evaluatie), vergroten waarschijnlijk de kans op tevreden personeel. Deze dialoog komt vooralsnog niet zo uit de verf: 40% van de leraren ziet hier geen of weinig aandacht voor. Lang niet altijd wordt ze gevraagd wat hen het meest motiveert of mogen ze over het professioneel statuut meepraten. Bovendien schort het aan communicatie over veranderingen in het personeelsbeleid en aan verantwoording. Bestuurders en schoolleiders denken op al deze punten positiever over zichzelf dan het oordeel van leraren rechtvaardigt. Wil je als bestuurder of schoolleider je leraren tevredener maken, kijk dan eens samen met hen kritisch naar het personeelsbeleid. Vooral professionele ontwikkeling en beloning verdienen aandacht. ■

Gerry Reezigt, e.a., Personeelsbeleid in het primair onderwijs. GION/Rijksuniversiteit Groningen, in opdracht van OCW, 2019.

Staat van de leraar

Op 22 april wordt de jaarlijkse Staat van het Onderwijs gepubliceerd. Onze inspectie neemt alle geïnteresseerden normaliter die dag mee in de trends, onderzoeken, presentaties, workshops en rapporten die ze opstelden over de verschillende sectoren en deelonderwerpen van ons onderwijs. De laatste jaren is de boodschap consequent vrij alarmerend. Ons onderwijs zit al een tijdje in de lift, naar beneden welteverstaan. Of zoals voormalig inspecteur-generaal Monique Vogelzang vorig jaar zelf zei: 'Leerlingen presteren minder op kernvakken taal en rekenen, de laaggeletterdheid neemt toe, we zien grote verschillen in prestaties tussen scholen. Hoewel de variatie in het onderwijsaanbod toeneemt, stijgen de prestaties van leerlingen niet. Intussen neemt het lerarentekort toe.'

Goed, we zijn inmiddels een jaar verder. Hoe zal het de staat van ons onderwijs over twee weken vergaan? Tot de dag zelf weten de inspecteurs de inhoud van de nieuwe Staat goed geheim te houden. Er wordt van tevoren altijd wel iets gedeeld, want je kunt de klok erop gelijk zetten dat een van de grote dagbladen of het NOS-journaal de gelegenheid krijgt om in de ochtend breed uit te

pakken met de hoofdonderwerpen. Je hoeft geen glazen bol te hebben om te voorspellen dat die hoofdonderwerpen in 2020 onderwijskwaliteit, kansenongelijkheid en

Bij de inspectie vallen we dit jaar van de wagen

het lerarentekort zullen zijn. Excuus voor deze spoiler. Zoals elk jaar zal ook dit keer – al is het zonder congres, vanwege corona – informatie over veel deelonderwerpen worden gepresenteerd: De Staat van het Primair Onderwijs, De Staat van het Voortgezet Onderwijs, De Financiële Staat van het Onderwijs, het lerarentekort, de eindtoets en tal van andere thema's. Ook enkele leraren, schoolleiders en onderzoekers zullen er hun kennis en kunde delen. Tot vorig jaar werd ook De Staat van de Leraar gemaakt, maar met de ontmanteling van de Onderwijscoöperatie is de leraar van de wagen gevallen. Het zegt wellicht iets over zijn staat. Laat het meteen het laatste jaar zijn dat De Staat van de Leraar ontbreekt. Samen met de Beroepsvereniging Academici Basisonderwijs (BAB) zal het pas opgerichte Lerarencollectief hiervoor de verantwoordelijkheid op zich nemen in april 2021. Want wees eerlijk: of we het nu hebben over het repareren van die onderwijskwaliteit, het zorgen voor gelijke kansen of over oplossingen om van dat vermaledijde lerarentekort af te komen, zonder leraar staat het onderwijs op voorhand al op fikse achterstand.

Jan

Jan van de Ven is leraar basisonderwijs en initiatiefnemer van Het Lerarencollectief. Eerder richtte hij mede PO in Actie op. Lees meer columns op didactiefonline.nl.

Lees meer over de inspectie op pagina 14 en 24.

Minder druk, **meer geluk**

Ga jij nog met plezier naar school in tijden van tekort aan collega's? Onderwijsassistenten en een andere taak- en rolverdeling kunnen de werkdruk verlichten. Voorwaarde: kijk als team verder dan één schooljaar.

P&O

Als de werkdruk hoog is, kun je wel wat creativiteit gebruiken. Taken verdelen op basis van specialismen bijvoorbeeld, of onderwijsassistenten inzetten. Sinds 2018 zijn er in Nederland dankzij de werkdrukmiddelen zo'n veertigduizend onderwijsassistenten afgestudeerd. Ongeveer een kwart van hen werkt in het basisonderwijs. In hoeverre kunnen zij, in tijden zonder corona, samen met zo'n nieuwe taakverdeling, scholen helpen om het lerarentekort het hoofd te bieden, het werkplezier te vergroten en de kwaliteit van hun onderwijs op peil te houden?

Dit hebben wij onderzocht in een literatuurstudie en in gesprekken met de praktijk, ter voorbereiding op een grootschalige survey en

schoolbezoeken waarin we goede voorbeelden wilden verzamelen. We analyseerden 17 wetenschappelijke artikelen (vooral uit het Verenigd Koninkrijk, uit de periode 1996 tot 2019) en eenzelfde aantal onderzoeksrapporten van Nederlandse instituten, opgesteld tussen 2011 en 2019. De vele recente rapporten maken wel duidelijk dat het werkveld en beleidsmakers het onderwerp belangrijk vinden.

Team van experts

Wat betekent een taakverdeling op basis van specialismen? Medewerkers met eenzelfde functie kunnen een verschillend takenpakket krijgen toebedeeld. Ze kunnen zich daardoor specialiseren in een bepaalde lesinhoud of activiteit, zoals instructie of toetsing.

Deze specialisten maken het dan weer mogelijk meer aandacht te geven aan individuele leerlingen en kleine groepen leerlingen met specifieke behoeften.

We verwachten op basis van de literatuur dat dit de taakverdeling efficiënter maakt en het onderwijs beter. Teamleden kunnen makkelijker leestaken van elkaar overnemen, zodat er bijvoorbeeld tijd vrijkomt voor vergaderingen, projecten en individuele begeleiding. Ook blijkt in de studies dat de teamleden zo'n samenwerking op basis van interesse en expertise als een verrijking ervaren. Leraren vinden dat ze als vanzelf meer van elkaar leren.

Een duidelijke afbakening van ieders rol blijkt wel cruciaal, met voldoende tijd en middelen voor de uitvoering. Een team vol specialisten vereist bovendien ruimte voor professionele ontwikkeling. Wanneer je een rol op je kunt nemen die past bij je sterke punten, zul je er meer energie van krijgen en gemotiveerder zijn dan wanneer je taken toegeschoven krijgt op basis van uren of gewoonte.

Wie doet wat?

Ook onderwijsassistenten zijn een welkome verlichting en leveren extra tijd op, aldus leraren in de literatuur. De assistenten houden zich vooral bezig met het 'primaire proces': leerlingen en (kleine groepjes van) kinderen met een achterstand ondersteunen en begeleiden, naast taken als surveillance en pleinvacht. Zelf zijn de onderwijsassistenten eveneens overwegend tevreden, met name over de taakverdeling tussen henzelf en de leraren op hun school.

Wel blijkt het raadzaam om als schoolleiding een langetermijnvisie te ontwikkelen op hun structurele inzet. Net als bij de rolverdeling in het team blijkt ook hier duidelijkheid essentieel, bijvoorbeeld over de rol van onderwijsassistenten in het curriculum. Het helpt als je ook hen kansen biedt om een specialisme te ontwikkelen (bijvoorbeeld in een vak), dat duidelijk herkenbaar is binnen het team.

Hoe beter het de onderwijsassistenten vervolgens lukt de taken af te stemmen met de leraren en hoe beter zij het onderling eens worden over wie wat doet, hoe lager de werkdruk voor onderwijsassistent én leraar. En hoe meer werkplezier beiden ervaren.

Lange termijn

Van deze bevindingen uit de literatuur horen we een echo in de Nederlandse praktijk. We hebben interviews afgenomen met 17 betrokkenen (leraren,

Verdeel taken naar specialisme: dan werk je efficiënter

Stress: top drie

In de top drie van oorzaken van de werkdruk noemen de geïnterviewden het lerarentekort (landelijk en dagelijks merkbaar op school), het gebrek aan strategisch personeelsbeleid (incidentele in plaats van structurele oplossingen) en het gebrek aan denk- en discussieruimte binnen de werkdag van leraren. Hoe dit alles precies tot meer werkdruk leidt en hoe dat valt te verbeteren, hopen we te ontdekken in het vervolg van het onderzoek.

schoolleiders, onderwijsassistenten, onderzoekers, beleidsmedewerkers, hrm-adviseurs, en pabo-docenten en -studenten). We hebben ze gevraagd naar hun ervaringen met een andere taakverdeling en met onderwijsassistenten. Ook wilden we weten wat volgens hen de voorwaarden zijn voor minder werkdruk en meer werkplezier in po-teams.

Zonder uitzondering zijn de geïnterviewden voorstander van de inzet van onderwijsassistenten. Ze beamen dat zij de werkdruk binnen het team kunnen verlagen en dat daarmee het werkplezier kan stijgen, maar mel-

Zwakke plek lijkt probleembestrijding op de korte termijn

den dat er wel een langetermijnvisie moet liggen met duidelijke afspraken over de taakverdeling binnen het team. Deze afspraken geven de onderwijsassistent zelf ook een duidelijk kader. Die laatste bevinding ligt in lijn met recent onderzoek naar strategisch personeelsbeleid in het po (Reezigt e.a., 2019).

Ook een andere taakverdeling, op basis van specialismen, kan volgens de geïnterviewden voor minder werkdruk en meer werkplezier zorgen. Zo krijgt de ICT-expert binnen het team de taken rond digitalisering toebedeeld. Als specialist kan diegene andere leraren ontlasten en hun adviseren hoe ze ICT-vragen

Extra handen

Hoe kunnen **onderwijsassistenten** je team een stap verder brengen? Tips voor schoolleiders:

- Formuleer een duidelijke visie op hun rol in het curriculum.
- Ondersteun hen met tijd en middelen.
- Zorg dat ze samen met leraren de onderlinge taakverdeling duidelijk afstemmen.
- Luister naar hun ontwikkelwensen en honoreer deze zo veel mogelijk. Stimuleer bijvoorbeeld niet alleen doorstroom naar de pabo, maar ook naar *associate degree*-opleidingen (hbo).
- Maak duidelijk hoe ze kunnen doorgroeien naar hogere schalen. Gebruik hiervoor de voorbeeldfunctieschrijvingen die als bijlage bij de nieuwe cao zijn verschenen (zie link op didactiefonline.nl).

kunnen oplossen. Er ontstaat zo meer teamwerk en een cultuur waarin medewerkers van elkaar leren. Voorwaarde is wel dat het team zelf de verdeling van taken en specialismen mag bepalen, op maat en in kleine stappen.

Een zwakke plek kan zijn dat zo'n nieuwe taak- en rolverdeling alleen problemen op de korte termijn bestrijdt. Volgens de geïnterviewde experts helpt het als scholen verder kijken dan één schooljaar: zo kun je rollen en taken doorontwikkelen, waar vervolgens de onderwijskwaliteit van profiteert. Of scholen dit al doen en hoe andere scholen daarvan kunnen leren, zullen we in het vervolg van ons onderzoek nagaan. ■

Met medewerking van Perry den Brok en Marianne van Woerkom. In het onderzoek Anders organiseren in po-teams (Wageningen Universiteit/ Universiteit van Tilburg) volgen dit jaar nog een survey en schoolbezoeken. Nieuws en reacties: zie de gelijknamige LinkedIn-groep.

Ga voor meer
tiplijstjes en
bronnen naar
didactiefonline.nl.

Q&A Wiljan Hendriks

Vervreemdend beleid

Door overheidsbeleid voelen leraren en huisartsen zich steeds meer miskend in hun beroep, constateert bestuurskundige Wiljan Hendriks. Zijn tip voor leraren: maak werk van een gedeeld professioneel zelfbeeld.

Wat wilde je precies onderzoeken?

‘Kort gezegd: hoe verandert dat wat Den Haag bedenkt, het werk en het zelfbeeld van mensen? Ik heb gekeken naar beleidshervormingen van de laatste zestig jaar en daarvoor onder meer diepte-interviews gehouden met 22 huisartsen en 30 leraren uit het vo. Daaruit blijkt dat leraren steeds meer gestandaardiseerd moeten werken en dat toetsresultaten steeds belangrijker worden. Leraren worden afgerekend op leerprestaties.’

Wat vinden leraren van die praktijk?

‘Zij zeggen: dat is allemaal leuk en aardig, maar daarvoor moet ik wel eerst goed contact hebben met mijn leerlingen. Dat geldt ook voor huisartsen, die moeten hun patiënten kennen om goede zorg te leveren. Maar door de marktwerking hebben ze daar steeds minder tijd voor. Hun professionele identiteit komt daardoor onder druk te staan.’

Wat bedoel je daar precies mee?

‘Die professionele identiteit omvat zelfbeeld en rol. Dat eerste gaat over hoe je als professional vindt dat je moet zijn, de rol is wat je in de dagelijkse praktijk doet. Normaal gesproken beïnvloeden rol en zelfbeeld elkaar. Maar ik zie dat huisartsen en leraren vasthouden aan hun zelfbeeld. En dat leidt tot identiteitsconflicten: beleid dat is gericht op output en meten, botst met dat wat ze als de kern van hun vak beschouwen. Ze kunnen steeds minder voldoen aan hun eigen beroepsstandaarden en raken daardoor vervreemd van hun werk.’

Hoe gaan ze om met die botsing tussen willen en moeten?

‘Veel leraren proberen alles te doen en maken daarvoor overuren. Of ze schermen zichzelf af: ik doe wat er van me gevraagd wordt, maar dat is niet wie ik ben. Sommigen omzeilen de regels. De administratiesystemen zijn bedoeld om afgewogen keuzes voor leerlingen te maken. Maar veel leraren draaien het om. Ze zeggen: ik weet wat het beste is voor deze leerling. Bij het geven van kwalitatieve data over de ontwikkeling zorgen ze dat eruit komt wat ze willen dat eruit komt. En hoewel ik de mate waarin het

voorkomt niet heb onderzocht, hoorde ik van sommige leraren dat ze het leerlingvolgsysteem manipuleren door bijvoorbeeld extra herkansingen aan te bieden of een enkele keer een cijfer niet in te vullen.’

Daarmee gaat toch het beoogde objectieve gegeven verloren?

‘Leraren zeggen: meten is niet altijd weten. Hun scepsis daarover is buitengewoon sterk. Huisartsen doen hetzelfde, ze vinken in het systeem het label aan waarvoor zij vinden dat iemand zorg nodig heeft. Dat zou je fraude kunnen noemen, maar huisartsen en leraren zeggen: nee, dat is mijn professionaliteit.’

Didactief heeft een serie artikelen over onderwijsbeleid onder de noemer ‘georganiseerd wantrouwen’. Herkenbaar?

‘Ja, enorm. Dat is precies wat uit mijn interviews naar voren komt: de overheid gaat ervan uit dat ik gecontroleerd moet worden in plaats van dat ze vertrouwen op mijn professionaliteit. Ik hoorde vaak: “‘Ze’ vertrouwen me niet, dan kunnen ‘ze’ het krijgen ook.” Van het beleid gaat dus een perverse prikkel uit.’

Waren er ook verschillen tussen leraren en huisartsen?

‘Huisartsen hebben veel meer een gedeelde professionele identiteit en beroepsethiek. Leraren kunnen meer samen nadenken over wat goed leraarschap is. Ze verwijzen desgevraagd nooit naar een gedeeld kader.’

Het Lerarencollectief is net gestart. Tips voor hen?

‘Streef naar een gedeeld professioneel zelfbeeld en zorg meer voor het gesprek daarover op scholen en lerarenopleidingen, want daar is wel winst te behalen. In contact met beleidsmakers sta je als beroepsgroep dan ook sterker. Leraren zijn nu erg verdeeld, dan kun je het als beleidsmaker ook nooit goed doen.’

En wat zijn je tips voor beleidsmakers?

‘Houd meer rekening met de sociaal-relacionele kant van leraarschap. En doe niet alsof je weet hoe het er op scholen aan toe gaat omdat je zelf ooit leerling bent geweest. Daar past meer bescheidenheid.’ ■

Wiljan Hendriks, When Policy Meets Practice: Professional Identity in a Context of Public Management Reform. Proefschrift Universiteit van Tilburg/TIAS, 2019.

Erbij horen in de klas

Leerlingen met **gedragsproblemen** durven weinig hulp te vragen als ze met uitsluiting kampen. Dat vraagt gerichte acties van jou als leraar.

Luidruchtig, agressief, teruggetrokken, extreem angstig. Het zijn niet meteen eigenschappen die een leerling populair maken. Kinderen met sociaal-emotionele en gedragsproblemen hebben dan ook vaak moeite om aansluiting te vinden bij medeleerlingen. Renske de Leeuw vroeg leraren in het po hoe zij dat aanpakken. Ze deed dat via focusgroepen met 41 leerkrachten en een vragenlijst onder ruim honderd deelnemers. De leerkrachten blijken veel te werken aan wat De Leeuw randvoorwaarden noemt, zoals samen met ouders een plan opstellen, het vertrouwen winnen van de bewuste leerling door een-op-eencontact, en hulp invoeren van collega's en professionals om beter om te gaan met deze leerlingen.

Ze werken minder aan gerichte acties in de klas. Leerkrachten zetten zich wel in voor een sociaal klassenklimaat, bijvoorbeeld door leerlingen te laten

samenwerken en groepsspel op het schoolplein te stimuleren, maar daarbij richten ze zich op alle kinderen. Ze kiezen voor *one-size-fits-all*, stelt De Leeuw. De leerlingen met gedragsproblemen hebben juist behoefte aan ondersteuning op maat. Dat blijkt uit interviews die de promovenda hield met 28 van hen uit groep 7 en 8, en 45 leerlingen uit groep 3 en 4. Ze lopen tegen bijvoorbeeld pesten en uitsluiting aan en komen daar zelf niet uit. Ze hopen dat een klasgenootje hen uitnodigt om mee te spelen, maar durven dat niet (meer) zelf te vragen. Ze vinden het ook moeilijk de leerkracht om hulp te vragen en hopen dat die hen uit zichzelf te hulp schiet. Deze leerlingen bij de groep betrekken is een aspect van passend onderwijs waar leerkrachten moeite mee hebben, concludeert De Leeuw. Ze zouden ondersteuning moeten krijgen om te leren gevoelige onderwerpen als pesten en buitensluiten bespreekbaar te maken en op te lossen. / BR

Renske de Leeuw, Through the Eyes of the Beholder: Unfolding Social Participation 'From Within' the Classroom. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen, 2020. Download een praktijkflyer met tips op didactiefonline.nl.

ADHD: belonen werkt

Hoe houd je kinderen met ADHD beter bij de les? Beloon goed gedrag en geef ze keuzes in hun leerproces. Ook klasgenoten profiteren van deze aanpak.

Onophoudelijk gefriemel, steeds een loopje door de klas, een afwezige of dromerige blik: in vrijwel elke klas zit wel een leerling met ADHD. Deze kinderen zijn vaak minder gemotiveerd en halen gemiddeld lagere cijfers dan hun klasgenoten. Ze vertonen vaker storend gedrag en maken de middelbare school niet altijd af. Wat kunnen leraren doen om deze leerlingen te helpen bij de les te blijven?

Geraldina Gaastra bestudeerde honderd studies naar hoe je als leraar het beste kunt omgaan met leerlingen met ADHD. De onderzoeken gingen over het basis-, voortgezet en speciaal onderwijs van de afgelopen veertig jaar. Wat blijkt? Het belonen van gewenst gedrag werkt. De leraar geeft dan complimenten, corrigeert een leerling als dat nodig is en gebruikt een punten- of prijzensysteem.

De leerlingen worden ook taakgerichter wanneer ze als leraar leert nadenken over hun leerproces en zelf keuzes laat maken over hun leerroute en ontwik-

keling. Laat hen bijvoorbeeld een stappenplan met vragen gebruiken om zichzelf instructie te geven: wat moet ik doen, hoe ga ik het aanpakken? De werkwijze die je als leraar kiest, maakt dus echt verschil.

In reguliere klassen hadden de aanpakken meer effect dan in het speciaal onderwijs. Dit komt mogelijk doordat deze leraren al gerichte gedragsplannen gebruiken of kinderen ernstigere vormen van ADHD hebben. Ook leerlingen die medicijnen slikken, concentreren zich

beter op hun taak wanneer de leraar hen belooft of ze keuzes geeft over hun leerproces.

Overigens hebben ook kinderen zonder ADHD baat bij deze aanpak. Zij blijven zelf beter bij de les én profiteren van het taakgerichtere gedrag van hun klasgenoten met ADHD. / ML

Geraldina Gaastra, Reward Sensitivity in ADHD: What Do We Know and How Can We Use It? Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen, 2020.

Academische leraar staat alleen

Academisch geschoolde leerkrachten kunnen het team meenemen in onderzoeksmatig werken, maar dat vraagt ook wat van de schoolcultuur.

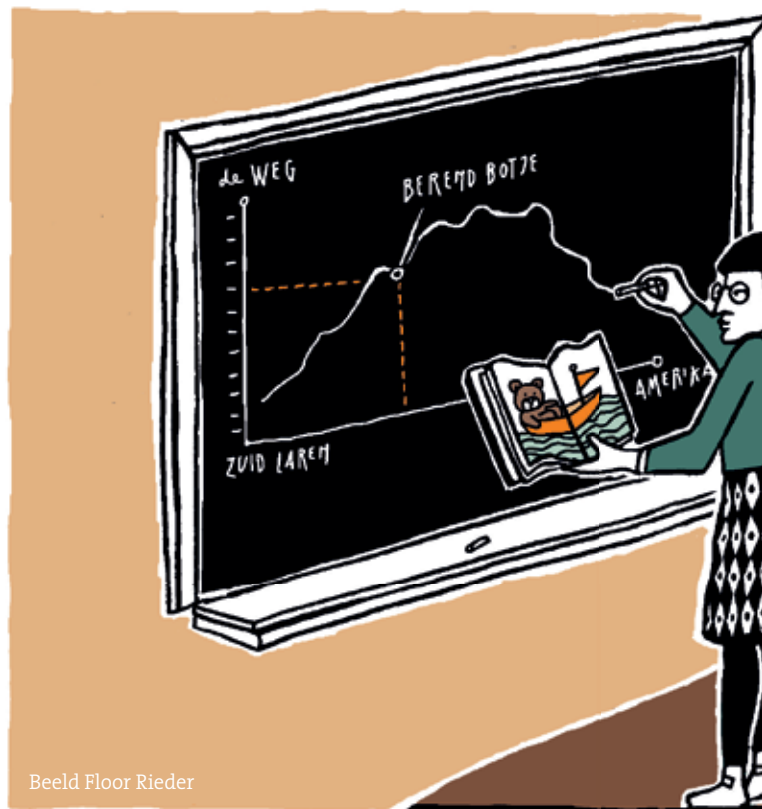
In hoeverre lukt het academische leerkrachten om onderzoek de school in te krijgen? Om daarachter te komen, zijn zeven (recente en latere) afgestudeerden van drie universitaire pabo's drie jaar gevolgd.

Net als alle beginners waren ze het eerste jaar vooral bezig met overleven. Daarna kwam er ruimte voor reflectie en het gebruik van vakliteratuur.

Maar na drie à vier jaar werd dat bij vier van hen juist minder: ze gebruikten bij het lesgeven steeds meer hun eigen ervaring in plaats van literatuur. Wel hadden ze belangstelling voor onderzoeksmatig werken op schoolniveau.

Collega's motiveren

Om zich te kunnen ontwikkelen, hebben de academische leerkrachten de eerste twee jaar vooral behoefte aan ruimte en vrijheid om dingen uit te proberen in de eigen klas. Als ze een speciale rol of functie mogen vervullen, zoals coördinator of lid van een onderzoeksgroep, scherpt dat naar eigen zeggen de onderzoeksvaardigheden en kritische blik van collega's. Dit gold voor zes van de zeven

Beeld Floor Rieder

DTRANSLATE

Wat betekenen toch al die (buitenlandse) onderzoekstermen? Didactief vertaalt ze in gewoon Nederlands.

Empirische cyclus bijv. nw. + znw.

Empirie betekent letterlijk ervaring. Bij empirisch onderzoek draait het om het opdoen van ervaringen (lees: kennis). Volgens de regels der kunst doe je dat in een vaste volgorde: je neemt iets waar waarover je een vraag hebt, daarvoor formuleer je een mogelijke verklaring (hypothese), die je vervolgens in de praktijk toetst door te observeren, te experimenteren of bestaande data te analyseren. Hamvraag is vervolgens: komen de resultaten overeen met je verklaring of niet? Vaak leidt onderzoek tot nieuwe vragen en begint de cyclus weer van voren af aan. / BR

Werk je bij een school en zou je graag de hulp of begeleiding van een onderzoeker inschakelen? Of ben je onderzoeker en heb je een bijzonder onderzoeksproject voor scholen in de aanbieding? Stuur je oproep naar redactie@didactiefonline.nl o.v.v. *Didactief Dating*.

Onderwijs zonder 'normleerlingen', zonder leerstofjaarklassen en zonder onderscheid tussen beroeps- en algemeen vormend onderwijs: daar staat de Taskforce Ontwikkelingsgericht Onderwijs (TOO) voor, een initiatief van onder anderen Dolf

leerkrachten, al wilden sommige scholen dat leerkrachten eerst ervaring opdeden alvorens hen breder te betrekken bij de schoolorganisatie.

In de latere jaren zijn daarnaast collega's die openstaan voor vernieuwing essentieel, net als de vaardigheden van de academische leerkrachten zelf om anderen te motiveren voor onderzoeksmatig werken. Aan dat eerste schortte het op drie scholen, zoals een leerkracht beschrijft: 'Vroeger dacht ik altijd: ik word leerkracht, dan zie ik wat er verbeterd kan worden en dan ga ik kijken hoe ik dat kan doen. Maar nu denk ik: daar zit helemaal niemand op te wachten, in ieder geval niet op deze school.' Als school laat je academische leerkrachten tot bloei komen als je hun kwaliteiten ziet en wilt benutten voor ontwikkeling en verbetering van het onderwijs. / Jan Baan

Jan Baan, The Contribution of Academic Teachers to Inquiry-Based Working in Primary Schools. Proefschrift Universiteit van Amsterdam, 2020.

DATING

van den Berg en Jan Bransen. TOO is een zevenjarige pilot aan het opzetten waarbij 36 ontwikkelscholen (drie per provincie) hun organisatie met ingang van schooljaar 2021-2022 omvormen naar ontwikkelingsgericht onderwijs. Onderzoekers zullen de pilotscholen monitoren in het vormgeven daarvan. Kwaliteit, doelmatigheid en toegankelijkheid van het onderwijs zijn de speerpunten.

Belangstelling om deel te nemen? Meld je aan via het contactformulier op taskforceoo.nl. Daar vind je ook het manifest en beleidsplan.

Eigen laptop?

ICT is mooi, maar dan moet er wel voldoende capaciteit zijn (apparatuur, betrouwbare wifi). Is het ook nodig om elke leerling een eigen laptop of tablet te geven? Nee, liever niet zelfs, volgens een Zweedse studie. De onderzoekers zagen op 26 basisscholen met een een-op-eenprogramma geen betere leerprestaties voor taal en rekenen. En anders dan gedacht zorgt het ook niet voor gelijkere kansen. Eerder het tegendeel: de prestatiekloof tussen kinderen van laag- en hoogopgeleide ouders groeit ietsje.

Caroline Hall, Martin Lundin en Kristina Sibbmark, A Laptop for Every Child? The Impact of ICT on Educational Outcomes. Institute for Evaluation of Labour Market and Education Policy, 2019.

Smartphone

Online waakzaamheid. Zo noem je met een verhullende term het afleidende effect van smartphonesignalen, zoals meldingen, of zelfs de aanwezigheid van een telefoon. Alert zijn op het ene moet wel ten koste gaan van aandacht voor het andere, is het gangbare idee. Maar dat valt reuze mee, volgens onderzoek onder 178 studenten. Zij ervaren de signalen weliswaar als zeer afleidend, maar de taak die ze moeten uitvoeren, lijdt er niet onder, zo blijkt uit vergelijking met een groep zonder mobieltjes voor de neus. Uiteraard zal dat anders zijn als ze toegeven aan de signalen en in plaats van te werken aan hun taak lekker gaan appen.

Niklas Johannes, Effects of Smartphone Cues and Online Vigilance on Well-Being and Performance. Proefschrift Radboud Universiteit, 2020.

Depressie

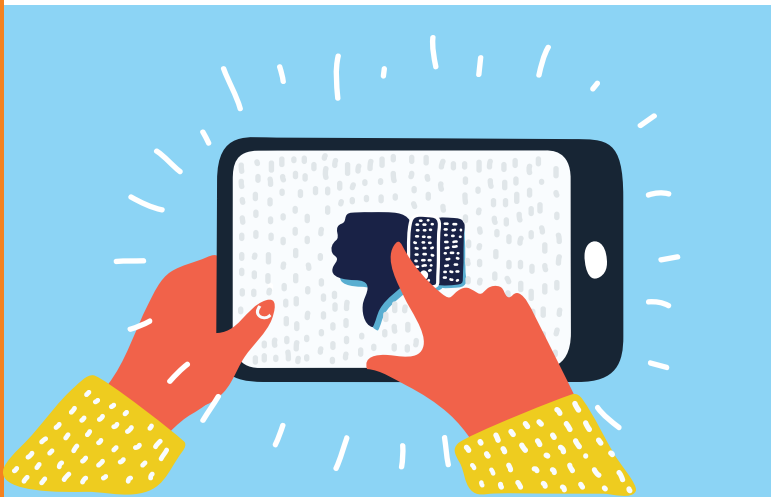
Kinderen van depressieve of angstige ouders hebben een grote kans om zelf ook zo'n stoornis te ontwikkelen. Dat blijkt uit een studie waarin jongeren met een ouder die behandeld is binnen de geestelijke gezondheidszorg langere tijd zijn gevolgd. Op 20-jarige leeftijd heeft 38% van deze jongeren al problemen en op 35-jarige leeftijd is dat opgelopen naar 65%. Ter vergelijking: gemiddeld krijgt jaarlijks zo'n 5% van de volwassenen in Nederland dergelijke klachten. Vaak ontstaan de eerste problemen tijdens de adolescentie. Veel jongeren wachten te lang met hulp zoeken. Gerichte en tijdige preventie kan depressie en angst verminderen of voorkomen. / BR

Petra Havinga, Breaking the Cycle? Intergenerational Transmission of Depression/Anxiety and Opportunities for Intervention. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen, 2020.

Sociale media: voer voor discussie

Zijn sociale media in de klas een vloek of zegen? Onderzoek biedt voorlopig geen uitsluitsel, blijkt uit een overzichtsstudie.

Facebook, Twitter, YouTube, blogs – heel wat leraren gebruiken ze in hun lessen, van illustratie bij de lesstof tot middel om leerlingen samen te laten leren. Door aan te sluiten bij hun leefwereld zouden leerlingen meer betrokken en gemotiveerder worden. Andere leraren zijn juist bang dat die sociale media leerlingen alleen maar afleiden van de lesinhoud.

Onderzoekers van de Technische Universiteit Eindhoven hebben met een reviewstudie (271 artikelen) in kaart gebracht wat we weten over voor- en nadelen van sociale media in de klas. De bevindingen blijken elkaar nogal eens tegen te spreken. Zo lieten diverse studies zien dat de motivatie en betrokkenheid verbeterden, maar toonden andere geen effect of zelfs een verslechtering. Voor de leeropbrengsten was er een soortgelijk beeld.

Dat komt ook doordat onderzoekers vaak maar naar één aspect kijken, terwijl het, aldus de reviewers, juist gaat om een samenspel tussen school, leraar en leerling. Zo groeit de kans op succes als de school het gebruik van sociale media ondersteunt. Omgekeerd werkt het niet als het van de directie zo nodig moet, maar leraren er niets in zien of zich onbekwaam voelen in het gebruik van sociale media. Ook is het een misverstand om te denken dat alle leerlingen wel van wanten weten. In de les is aandacht nodig voor online omgangsregels. Sociale media lenen zich vooral voor samenwerkend leren (via online discussies en *communities*) en voor reflectie op het eigen leerproces, bijvoorbeeld door feedback van leraar en medeleerlingen. / BR

Antoine van den Beemt, Marieke Thurlings en Myrthe Willems, Towards an Understanding of Social Media Use in the Classroom: A Literature Review. In: Technology, Pedagogy and Education, 2020.

Mayke Vereijken e.a., Delen van kennis: samen professionaliseren rond inquiry-based teaching op internationale scholen. Het Sharing Knowledge Project. ICLON/Universiteit Leiden/Universiteit van Amsterdam, 2018 (eindrapport, NRO-projectnummer 405-15-813).

De vraag

Hoe kunnen leraren samen professionaliseren in het ondersteunen van onderzoekend leren (*inquiry-based teaching*)?

De bevindingen

Enkele internationale vo-scholen in Nederland zijn bezig onderzoekend leren in te voeren en leraren te professionaliseren in de bijbehorende didactiek. In dit project hebben drie docent-onderzoekers elk op hun eigen school gekeken hoe dit gebeurde. Leraren namen onder meer deel aan workshops en trainingen, bereidden samen lessen voor en

observeerden eigen en andermans lessen. Ze voelden zich daardoor een jaar later deskundiger en bekwaamer, maar zien hun lespraktijk nog niet echt veranderd. Mogelijk omdat ze, gewapend met meer kennis, kritischer zijn. Opvallend is verder dat ook leraren die niet deelnamen, kennisgroei melden, bijvoorbeeld doordat ze met collega's ervaringen uitwisselden (informeel leren).

Tips voor schoolleiders

Zowel formeel als informeel leren werpt vruchten af, zeker als een aanpak schoolbreed wordt ingevoerd. Het is dan ook aan te raden om leraren zelf te laten kiezen aan welke activiteiten ze wel en niet deelnemen en hen zelf het professionaliseringsproces te laten leiden (bottom-up). Maar als schoolleiding moet je dit proces wel bewaken en ondersteunen (top-down). De leraren hebben ruimte nodig om te groeien in hun nieuwe rol, problemen tijdig te leren signaleren en tot een gedeelde visie te komen met collega's. / BR

Even de ogen dicht

Appen, een puzzel maken of eventjes niksen. Maakt het uit hoe je leerlingen ontspannen na een leertaak? Het beste laat je ze gewoon niets doen met gesloten ogen.

Stel, je leerlingen zijn klaar met leren en willen een beetje chillen. Maar hoe? Ze zijn heel braaf geweest en hebben tijdens het leren niet op internet gezeten, omdat ze al weten hoe slecht multitasken is. Einde-lijk nu toch maar even de telefoon pakken en wat appen of snapchatten? Een sudoku of kruiswoord-puzzel maken? Gamen? Of misschien gewoon de ogen dichtdoen en lekker niksen? Want doet het er eigenlijk toe op welke manier ze uitrusten?

Je zou denken van niet, maar het is toch zo: hoe je uitrust, blijkt wel degelijk invloed te hebben op leren en onthouden. Onlangs las ik een aantal artikelen over *wakeful resting*, wakker uitrusten: ogen dicht en een tijdje niksen. Ik moet eerlijk toegeven dat ik nooit eerder van dit verschijnsel had gehoord én niet wist dat het uitmaakt hoe je precies chilt na het studeren. Dat laatste blijkt al bekend sinds het einde van de negentiende eeuw!

In 1894 bestudeerden de Duits-Amerikaanse psycholoog Hugo Münsterberg en collega's de effecten van verschillende soorten rustpauzes op leren en onthouden. Als de deelnemers aan hun experimen-

'Nikers' bleken de leerstof beter te onthouden

ten denkactiviteiten moesten uitvoeren nadat ze iets geleerd hadden, herinnerden ze zich er minder van en maakten ze meer fouten dan na een tijdje niets doen. En in 1900 deden de Duitse psycholoog Georg Müller en zijn student Alfons Pilzecker een ontdekking: hoe langer de tijd tussen de bestudering van twee woordenlijsten, hoe beter de studenten de eerste lijst onthielden.

Fast-forward naar het heden. Een aantal recente artikelen (2012 tot 2019) over dit onderwerp trok mijn aandacht. Allemaal hadden ze een vergelijkbare opzet. Kinderen of volwassenen kregen iets om te leren, bijvoorbeeld één of twee teksten of een woordenlijst in de eigen of een vreemde taal. Daarna moest de helft van de deelnemers een opdracht doen waarover ze moesten nadenken, zoals een puzzel oplossen of de verschillen tussen twee plaatjes zoeken. Hiervoor kregen zij zo'n acht tot tien minuten. De

andere helft mocht gedurende die tijd een 'wakkere pauze' nemen: hun ogen dichtdoen en verder niets. Vervolgens kregen alle deelnemers onverwacht een toets, direct na de rustpauze of na een aantal dagen (in de meeste studies een week) en soms allebei. Bij al deze experimenten zagen de onderzoekers dezelfde resultaten. De deelnemers die niets hadden hoeven doen, hadden beter onthouden wat ze moesten leren. Dit gold direct na de pauze, maar ook nog na een week. Hoe kan nietsdoen zo'n positieve invloed hebben? De onderzoeksresultaten zijn te verklaren aan de hand van twee theorieën: de interferentie- en de consolidatietheorie. Het kost tijd voordat onze herinneringen stabiel worden opgeslagen in ons langetermijngeheugen (consolidatie). Vóór deze opslag – dus direct na het leren – zijn onze herinneringen vatbaar voor verstoringen (interferentie). Die verstoring kan een activiteit zijn waarbij je wederom informatie moet verwerken. Hoe meer tijd (een kwartier, halfuur, uur) er zit tussen het opnemen van de leerstof en zo'n versturende activiteit, des te kleiner de versturende invloed en des te stabiel de herinnering.

Wat betekent dit voor het leren? Kort gezegd: actief uitrusten verstoort het opslagproces, terwijl wakker uitrusten – even de ogen dicht – het proces juist bevordert. Bij bellen, appen, het nieuws lezen, snapchatten, gamen of surfen moet je nadenken: allemaal vormen van actief en dus versturend uitrusten. Gewoon chillen, al is het maar voor een kwartier, zorgt dat je beter onthoudt en dus meer leert. Ouders, leraren, scholen en leerlingen zelf doen er goed aan om hier notie van te nemen. Niets doen is in dit geval iets goeds doen.

Paul A. Kirschner is emeritus hoogleraar Onderwijspsychologie aan de Open Universiteit en gasthoogleraar aan de Thomas More Hogeschool (België). Bekijk de bronnen op didactiefonline.nl.

KIRSCHNER KIEST

Formatief repertoire

Met formatieve werkvormen ontkomt geen enkele leerling aan leren, constateert leraar Engels **Karin Hogemans**. 'Ik wil niet anders meer.'

Met een paar vellen van een flipover onder de arm komt ze aanlopen door de gangen van het Titus Brandsmalyceum in Oss. De sfeervolle school stamt uit 1923 en werd opgericht door de paters karmelieten. Het trappenhuis van het karakteristieke gebouw wordt gesierd door religieuze beelden, de mediatheek zit in de voormalige kapel. Vanuit de lerarenkamer is er zicht op een groene binnenplaats. Op deze vroege dinsdagochtend heeft Karin Hogemans al een teamvergadering achter de rug, over – hoe kan het ook anders – formatief werken. 'We hebben het gehad over verschillende vormen van feedback in vier lesfasen.'

Hogemans werkt zo'n vijftien jaar als leraar Engels op deze school, in brugklas en 2 havo/vwo. Daar-

'Op élk moment kun je checken waar je klas staat in leerproces'

naast heeft ze een Cambridge-klas op hoger niveau en geeft ze les in het Titus-tussenjaar, voor jonge (hoog)begaafde leerlingen die uitgeleerd zijn op de basisschool. Lesgeven is haar 'grote passie', vertelt ze. Maar sinds ze met formatief werken in aanraking kwam, is er voor haar een nieuwe dimensie bijgekomen. Op dit moment volgt ze bij Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) een training over formatief toetsen in het vo en afgelopen november reisde ze mee met een studiereis naar Toronto (Canada), waar ze geïnspireerd van terugkeerde. 'Ik heb het afgelopen jaar zo veel nieuwe tools gekregen,' zegt ze enthousiast.

Om het kwartier

Een basisboek waar Hogemans de afgelopen tijd niet zonder had gekund, is *Formatieve assessment integreren in de praktijk* van Dylan Wiliam en

Siobhán Leahy, twee autoriteiten op het gebied van formatief evalueren (zie kader). Het wordt gebruikt tijdens de SLO-cursus en 'overtuigt je ook echt van de noodzaak', aldus Hogemans. Een belangrijke stelling in het boek is dat onderzoek uitwijst hoe belangrijk 'kort-cyclische' formatieve assessment is. Je kunt om de zes weken een toets geven om te zien waar leerlingen staan in hun leerproces, maar veel beter is het om dat ieder kwartier te verifiëren en op basis van die feedback de les verbeteren. Het boek neemt je als leraar stapsgewijs bij de hand met allerlei praktische tips, vertelt Hogemans.

Hoe meer ze erover leest, hoe meer ze zich bewust wordt 'dat je op elk moment kunt meten waar je leerlingen staan en of je goed bezig bent. Ik zou niet meer anders willen.' Ze geeft een voorbeeld van hoe haar werkwijze veranderd is. 'Vroeger had ik de klas gevraagd: welke werkwoordsvorm moeten we hier invullen? Ik zou dan drie leerlingen vragen: "Wat denk jij?" Om vervolgens zelf het goede antwoord te geven.' Inmiddels geeft ze leerlingen bijvoorbeeld twee kaartjes, met antwoord A en B, en vraagt ze iedereen om te stemmen. 'In plaats van de drie leerlingen die ik eerst vroeg, moet nu de hele klas nadenken over het antwoord, en zie ik als leraar wie het snapt en wie niet.'

Tafel van whiteboard

Tijdens de SLO-cursus las Hogemans ook een NRO-overzichtsstudie over effectieve formatieve toetspraktijken. Onderzoekers Gulikers en Baartman concluderen daarin hoe belangrijk het is dat leraren niet slechts een paar losse technieken uit het formatieve repertoire gebruiken, maar dit als een cyclus zien die helemaal rond moet komen. Dat is nog niet zo eenvoudig, vindt Hogemans. Door formatieve werkvormen te gebruiken krijg je veel informatie over hoe de klas ervoor staat. 'Maar tegelijk komt bijvoorbeeld de toetsweek eraan. Dat botst soms met elkaar: als ik ontdek dat nog maar 60% de stof beheerst, dan komt de toets te vroeg. Maar die planning ligt er nu eenmaal.'

Tijdens een studiereis naar Canada zag Hogemans hoezeer het formatief werken daar cultuur was geworden. Ze kwam op scholen die werkten met *gradeless teaching*. Maar vooral onder de indruk was ze van

hoe leerlingen worden gestimuleerd om samen te werken en van elkaar te leren. Ze zag gangen en tafels gemaakt van whiteboard. 'De wiskundeleraar op die school vroeg een paar groepjes om sommen uit te werken. Dat deden ze op die wanden en tafels, en dan liep de leraar af en toe langs om feedback te geven.'

Tijdljn

In Canada raakte Hogemans ook geïnspireerd door de manier waarop scholen *peer assessment* inzetten: leerlingen activeren als leerbron voor elkaar. Ze probeert deze techniek steeds vaker in haar lessen. Ook Wiliam en Leahy bevelen peer

Op de boekenplank

- 'Dit boek heeft me sterk overtuigd van de noodzaak van formatief werken. En het geeft ook nog eens veel praktische tips.'
Dylan William en Siobhan Leahy, Formatief evalueren in de praktijk. Bazalt, tweede druk 2019, € 52,00. Zie ook de recensie op [didactiefonline.nl](#).
- 'De *do's* en *don'ts* van formatief toetsen worden helder beschreven in dit boek, met dit hoofdstuk over onderzoek.'
Wilma Kippers, Christel Wolterinck, Kim Schildkamp en Cindy Poortman, 'Strategieën voor formatief toetsen in de lespraktijk. Onderzoek en concrete voorbeelden.' In: Dominique Sluijsmans en René Kneyber, Toetsrevolutie. Phronese, 2016. Gratis te downloaden op [toetsrevolutie.nl](#).
- 'Ik gebruik vaak de vijf fasen van de formatieve toetscyclus uit deze studie.'
Judith Gulikers en Liesbeth Baartman, Doelgericht professionaliseren: formatieve toetspraktijken met effect! Wat DOET de leraar in de klas? Wageningen Universiteit/Hogeschool Utrecht, 2015. Zie link op [didactiefonline.nl](#).

assessment aan, maar het wordt in Nederland nog weinig gebruikt, volgens het boek *Toetsrevolutie. Naar een feedbackcultuur in het voortgezet onderwijs*. De boodschap: geef leerlingen meer grip op hun leerproces.

Precies dat is wat Hogemans probeert, bijvoorbeeld in een recent project over werkwoordstijden: 'Dat vinden leerlingen vaak moeilijk.' Ze liet alle leerlingen een tijdljn tekenen waarop ze werkwoordstijden

moesten schrijven, met voorbeelden en signaalwoorden erbij. Vervolgens vergeleken de leerlingen in groepjes hun werk en kozen ze de beste tijdljnen. Die werden uitgeprint en in het lokaal opgehangen, zodat de leerlingen daar ook weer feedback op konden geven. Uiteindelijk kozen ze één tijdljn klassikaal als de meest duidelijke. 'Ik heb geen enkele werkwoordstijd nog een keer moeten uitleggen,' concludeert Hogemans trots. Het mooiste vindt ze om te zien dat leerlingen tijdens formatieve werkvormen van elkaar leren en niet aan het leren kunnen ontkomen. 'Iedereen doet mee.' ■

'Je leerlingen kunnen elkaars leerbron zijn'

Taal is een klasse apart

Bernstein, B. (1971). *Class, codes and control: Theoretical studies towards a sociology of language*. London: Routledge.

Lang is gedacht dat kinderen uit arbeidersgezinnen dommer waren en het daarom minder goed deden op school. Taalsocioloog Basil Bernstein heeft in de jaren zeventig van de vorige eeuw laten zien dat dit onzin is en dat er iets anders aan de hand is: een mismatch tussen de taal op school en de taal die kinderen uit laagopgeleide milieus van huis uit meekrijgen. Zijn onderscheid tussen twee taalcodes heeft grote invloed gehad op het inzicht dat taal een bepalende factor is voor onderwijskansen.

Plee of toilet?

Mensen van adel zeggen 'taartje' in plaats van gebakje en 'wc' of 'plee' in plaats van toilet. Met deze klare taal onderscheiden ze zich graag van het gewone volk, dat juist met deftige woorden probeert erbij te horen. Dit voorbeeld maakt duidelijk dat taal meer is dan een rechttoe rechtaan communicatiemiddel: het is ook een sociale code. Soms kiezen mensen die code bewust om hun groepje af te bakenen, bijvoorbeeld bovengenoemde adel of jongeren met

hun eigen (straat) taal. Maar er zijn ook onbewuste codes. En daar was Bernstein in geïnteresseerd. Taalsociologen onderzoeken de relaties tussen taal en sociale groepen. Ze kijken bijvoorbeeld of jongeren anders praten dan ouderen of naar het verband tussen

sociale klasse en taal. Zo zijn er in de tweede helft van de vorige eeuw diverse onderzoeken gedaan naar uitspraakverschillen tussen arbeiders en de gegoede klasse. Die verschillen leidden nogal eens tot waardeoordelen over 'lomp' taalgebruik van arbeiders en boeren die nou eenmaal niet beter wisten. Dat vond Bernstein te kort door de bocht. Hij zag dat kinderen van Britse arbeiders bij talige vakken veel slechter scoorden dan kinderen uit de midden-

en hogere klassen, terwijl de groepen bij wiskunde niet voor elkaar onderdeden. Kennelijk zette niet hun verstand, maar hun taal hen op achterstand. Daar wilde hij meer over weten. Taalgebruik wisselt naargelang de situatie. In een les gebruik je andere woorden dan tijdens de koffiepauze in de lerarenkamer of 's avonds thuis. Op basis van vele observaties ontwikkelde Bernstein zijn inmiddels beroemde theorie over twee taalcodes: de beperkte (*restricted*) en de uitgebreide (*elaborated*) code.

Alledaags

De beperkte code kent en benut iedereen, van jong tot oud en van laag- tot hoogopgeleid. Het is de taal die je gebruikt in alledaagse situaties en als je mensen goed kent, in groepen en gemeenschappen met een gezamenlijk referentiekader. Dan heb je minder woorden nodig om elkaar te begrijpen: met 'een halve wit' weet de bakker precies wat je wilt. Deze code kenmerkt zich door een eenvoudige grammatica, kortere, soms onvolledige zinnen en concrete taal, vaak met tussenwerpsels ('weet je wel', 'ja toch?'). Ze is eerder beschrijvend en vertellend dan analytisch en abstract. De beperkte code zorgt voor herkenning en een wij-gevoel en bekrachtigt sociale relaties.

Kennisoverdracht

De uitgebreide taalcode gebruiken mensen in situaties waarin ze elkaar niet of minder goed kennen. Er is dan meer omhaal van woorden nodig. Je kunt immers geen beroep doen op gedeelde kennis en ervaringen.

De uitgebreide code leent zich bovendien goed om abstractere zaken te bespreken. Ook bij kennisoverdracht, dus op school, is de uitgebreide code nodig: je moet nieuwe dingen uitvoerig uitleggen en toelichten.

Kenmerken van deze code zijn een gevarieerdere woordenschat, langere zinnen en een complexere grammatica. De taal is minder voorspelbaar dan

Achtergrond heeft
meer invloed op taal
dan intelligentie

in de beperkte code. Het kost tijd en vaak scholing om de uitgebreide code te leren beheersen. Veel lezen helpt, want boekentaal put per definitie uit de uitgebreide code.

Maatschappelijke lading

Puur talig gezien zijn beide codes waardevol en rijk, stelde Bernstein. Maar ze krijgen een maatschappelijke lading, doordat langs lijnen van deze taalcodes klassenverschillen zich openbaren.

Want iedereen beheerst en benut de beperkte code, maar dat geldt niet voor de uitgebreide code. Als mensen door hun werk nauwelijks de uitgebreide code (hoeven) bezigen, leren hun kinderen die ook niet. Kinderen uit hoger opgeleide milieus krijgen daarentegen beide codes met de paplepel ingegoten. Daarmee krijgen ze betere kansen, want beheersing van de uitgebreide code is nodig om te leren.

Precies wat Bernstein zag in Britse schoolklassen. Hij heeft zijn codetheorie vaak in de praktijk getoetst. Zo vroeg hij eens twee kleuters, de een uit een arbeidersgezin en de ander uit een middenklassegezin, een verhaaltje te vertellen bij vier afbeeldingen. Laatstgenoemde kleuter legde alles goed uit en vertelde een samenhangend verhaal dat voor de luisteraar ook begrijpelijk was zonder naar de plaatjes te kijken. De kleuter uit het arbeidersgezin slaagde daar niet in. Niet omdat hij dom was, maar omdat hij er de woorden niet voor had.

Iets vergelijkbaars bleek uit zijn onderzoek onder 24 jongens (15 tot 18 jaar). Hij verdeelde ze op basis

van intelligentie in vijf groepjes en liet die samen praten over de afschaffing van de doodstraf (destijds in Groot-Brittannië zeer actueel). De invloed van klasse op taal bleek die van intelligentie ver te overtreffen. De middenklassenjongens gebruikten complexere werkwoordconstructies en meer ongebruikelijke bijwoorden, bijvoeglijke naamwoorden en voegwoorden. Ze gebruikten bovendien vaker 'ik', terwijl de jongens uit de arbeidersklasse het vaker over jullie en zij (meervoud) hadden.

Verbreed het palet

Dankzij het onderzoek van Bernstein is er steeds meer aandacht voor de invloed van taal op schoolloopbanen. Bij een mismatch tussen de thuistaal en de schooltaal staan kinderen meteen al op achterstand. Dat is ruimer dan woordenschat; beide taalcodes verschillen juist grammaticaal sterk van elkaar. Via de grammatica van de uitgebreide code druk je verbanden uit, zoals oorzaak en gevolg, tegenstellingen en tijdrelaties. Moet je als leraar dan je taal aanpassen? Zeker niet. Want de uitgebreide code is juist het voertuig om kennis over te dragen.

Maar de les van Bernstein is: als leerlingen jou niet begrijpen of opdrachten slecht maken, hoeft dat niet altijd te liggen aan hun intellectuele vermogens. De taal zelf kan het struikelblok zijn. Dat los je alleen op door leerlingen in te wijden in de uitgebreide taalcode. Inmiddels weten we steeds beter wat daarvoor nodig is, van voor- en vroegschoolse educatie tot en met veel voorlezen en aandacht voor taal bij andere vakken. Het uitbreiden van het taalrepertoire van je leerlingen kost tijd, maar je vergroot daarmee wel hun kansen. ■

Kind dat beide
taalcodes leert,
krijgt meer kansen

GRATIS DOWNLOAD

Dit artikel is een bewerking van het hoofdstuk 'Taal is een klasse apart', over het wetenschappelijke artikel van Bernstein, uit het boek *Werk maken van gelijke kansen*.

Ga voor de volledige tekst met praktische tips en extra bronnen naar werkmakenvangelijkekansen.nl.

Dialogoog in de kring

Laat kleuters samen praten, op elkaar reageren en redeneren: daardoor leren ze hun taalgebruik beter aan te passen aan de sociale context, blijkt uit onderzoek in vijftien klassen.

Een kringgesprek is nogal eens eenrichtingsverkeer. Op het continuüm van monologisch naar dialogisch is bij het eerste vooral de leerkracht aan het woord, volgens een vast patroon: de leerkracht stelt een (veelal gesloten) vraag, een leerling geeft een kort antwoord en de leerkracht evalueert dit (vaak in termen van goed of fout). Kringgesprekken verlopen vaak op deze manier. Bij dialogische gesprekken nemen ook de leerlingen actief deel aan het gesprek. Als leerkracht stimuleer je hen om hun ideeën te delen, te luisteren naar anderen, te redeneren en op elkaar voort te bouwen. Wij wilden weten: welke vaardigheden van kleuters worden beter door dialogische gesprekken?

Leraar zag op video dat ze meer stiltes kon laten vallen

Meer inzichten van leraren, bronnen en grafieken bij dit artikel op didactiefonline.nl.

de hele groep, rond het thema 'mijn huis' (bijvoorbeeld over de keuken: hoe werkt een koffiezetapparaat?). Negen leerkrachten voerden de kringgesprekken op de voor hen gangbare manier, zes leerkrachten kregen begeleiding om gesprekken meer dialogisch vorm te geven.

Training

Aan het onderzoek deden 15 kleuterleerkrachten en 279 kleuters (4 tot 6 jaar) mee. Gedurende acht weken voerden alle leerkrachten wekelijks een kringgesprek met

Dit zestal kreeg vooraf een workshop met informatie over deze gespreksvorm en oefende met gesprekstechnieken die de dialoog bevorderen (leerlingen stimuleren om actief deel te nemen aan het gesprek, om zichzelf te verduidelijken en om samen op het gesprek te reflecteren). Daarnaast kregen zij videobegeleiding. Een gespecialiseerde nascholer filmde vier van de acht kringgesprekken en reflecteerde daar een-op-een met de leerkracht op.

'Yo!' of 'Goedemorgen'?

Voor en na de kringgesprekken brachten we de taalvaardigheid van alle deelnemende kleuters in kaart. We keken naar pragmatische taalvaardigheid: in hoeverre weten leerlingen hun taalgebruik aan te passen aan de sociale context? Zo is het te verwachten dat kinderen anders tegen hun leerkracht praten dan tegen hun beste vriend; een vriend begroeten ze bijvoorbeeld met 'Yo!', maar hun leerkracht verwacht een beleefd 'Goedemorgen'. Deze vaardigheid hebben we gemeten met de Nijmeegse Pragmatiektest, waarbij we leerlingen vroegen te reageren op situaties in vertelplaten (bijvoorbeeld: twee kinderen zijn de weg kwijt en willen een politieagent om hulp vragen). De bedoeling is

TIPS

Wie is het (on)eens?

Hoe voer je precies een dialogisch gesprek? Het ontstaat als je kinderen tijdens het kringgesprek expliciet uitdaagt om na te denken en uitnodigt om hun gedachten uit te spreken. Vraag hen bijvoorbeeld of ze op elkaar kunnen reageren, of ze elkaar kunnen aanvullen en of ze het met elkaar (on)eens zijn en waarom. Op die manier leren kinderen niet alleen hun eigen ideeën te delen, maar daadwerkelijk met elkaar in gesprek te gaan.

dat de leerling bedenkt hoe de hoofdpersoon diens uitspraak of vraag het beste kan formuleren ('Agent, kunt u mij de weg wijzen?').

Bij de 111 kleuters die hadden meegedaan aan de dialogische kringgesprekken, bleek de pragmatische taalvaardigheid sterker te zijn vooruitgegaan. Na de dialogische gesprekken wisten zij passender te reageren in verschillende sociale situaties. Wil je als leerkracht de pragmatische taalvaardigheid van je leerlingen verbeteren, dan kunnen dialogische gesprekken dus een effectief middel zijn.

Sociale vaardigheden

Ook hebben we gekeken of dialogische gesprekken een gunstig effect hebben op de passieve woordenschat en sociale competenties (het perspectief van een ander kunnen innemen, sociale acceptatie door klasgenoten). Maar dat bleek niet het geval: de kinderen die hadden meegedaan aan de dialogische gesprekken waren niet sterker vooruitgegaan dan de anderen. We vermoeden dat dit komt doordat de dialogische gesprekken hier inhoudelijk niet specifiek op gericht waren. Om te ontdekken of dialogische gesprekken toch een positief effect kunnen hebben op woordenschat en sociale vaardigheden, is het vermoedelijk nodig de gesprekken daar inhoudelijk meer op toe te spitsen.

Videocoach

De reflectiegesprekken met de videocoach dienden om de leerkrachten bewuster te maken van hun eigen houding en handelingen. Wat zien ze gebeuren? Wat gaat er goed, wat verdient de volgende keer nog meer aandacht? Een leraar ontdekte dat ze weinig stiltes liet vallen of slechts enkele seconden wachtte na een vraag. Dit motiveerde haar om een volgende keer met de gesprekstechnieken de kinderen nog meer ruimte te geven. Een collega zag dat er meer kinderen meededen als ze meer uitging van hun eigen ervaringen en open vragen stelde. Weer een ander merkte dat ze het gesprek meer liet leiden door de leerlingen: 'Ik ben niet meer zo aan het overhoren, op zoek naar de "juiste" antwoorden.' ■

Femke van der Wilt e.a., The Effect of Dialogic Classroom Talk on Children's Language Ability and Social Competence (in voorbereiding). Vrije Universiteit, 2020.

Corona en welvaart

De meeste havo-leerlingen in mijn economieklassen – die ik nu van afstand lesgeef – vinden de coronacrisis niet zo'n groot probleem. In de economieles hebben ze geleerd dat vergrijzing een groot en kostbaar vraagstuk is. Ze hebben geleerd dat de stijgende uitgaven aan zorgkosten een probleem zijn. En dat rijke landen een groot bruto binnenlands product (bbp) hebben per inwoner. In de ogen van de economisch opgeleide havist is corona geen probleem maar een oplossing.

Want ga maar na, melden ze triomfantelijk: corona treft ouderen en zwakkeren. Die zijn niet meer actief en dragen dus niets bij aan de economie. Ze zijn juist een kostenpost. Wanneer er minder van hen zijn, dan stijgt het bbp per inwoner en zijn we dus beter af. Van deze redenering word ik verdrietig. Helaas is ze in het huidige economieprogramma niet fout. Bbp per hoofd van de bevolking wordt daarin gepresenteerd als een maatstaf voor welvaart, maar die welvaart zelf wordt niet gedefinieerd. Een hoger bbp is hogere welvaart, zo redeneren de leerlingen. Maar dat klopt niet.

Economen hanteren al heel lang een uitgebreide definitie van welvaart. De (brede) welvaart van een (gezins)huishouden is de waarde van behoeftebevrediging van schaarse goederen, zoals de

consumptie van goederen en diensten, vrije tijd, milieu, infrastructuur en veiligheid. De lijst is naar believen aan te vullen: welvaart omvat alles wat schaars is.

Laat leerling inzien dat economie draait om samenwerken

Deze definitie komt pas vanaf 2023 in het economieprogramma. Samen met een club economen wil ik nog verder gaan. Wij werken aan een nieuwe lesmethode (zie sioe.nl). Simpel gezegd willen we leerlingen laten inzien dat het in de economie niet draait om eigenbelang, maar om samenwerken. Een voorbeeld: leerlingen vinden het volkomen begrijpelijk dat mensen wc-papier hamsteren. Anderen doen dat immers ook. Het gevolg is dat de schappen leeg zijn en dat laatkomers slechter af zijn. De welvaart is niet hoger geworden, maar lager. Het onderwijs zou daarom moeten focussen op hoe we meer rekening met elkaar kunnen houden. En dat doen we door de effecten van ons gedrag op anderen mee te nemen in onze afweging.

Terug naar corona en de welvaart. De getroffen ouderen zijn opa's en oma's die belangrijk zijn in de levens van veel mensen. Ze verhogen de welvaart door het simpele feit dat ze er zijn. Dat ze leven. Dat zou een gedroomd antwoord zijn van de havist van de toekomst. ■

Ferry

Ferry Haan is docentenopleider aan de HvA en docent economie en onderzoekskoördinator aan het Jac. P. Thijsse College in Castricum. Lees meer columns op didactiefonline.nl.

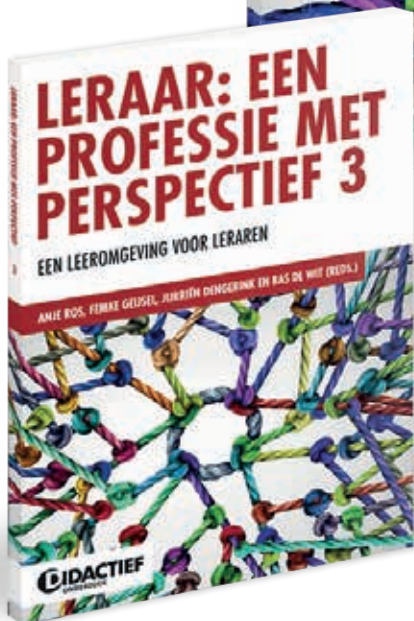

ten brink uitgevers

Vakliteratuur voor
onderwijsprofessionals

NIEUWE UITGAVEN

LERAAR: EEN PROFESSIE MET PERSPECTIEF

DEEL 1

**Een veelzijdig
beroepsbeeld**

€ 15,95

DEEL 2

**Verbreding en
verdieping in
het beroep**

€ 14,95

DEEL 3

**Een leeromgeving
voor leraren**

€ 14,95

po

vo

mbo

TE BESTELLEN VIA
www.tenbrinkuitgevers.nl

GRATIS *Didactief* ONLINE

Veel van onze abonnees lezen *Didactief* op school. De schoolsluiting vanwege het coronavirus maakt dat voorlopig onmogelijk. Natuurlijk staat het complete nummer online, zoals elke maand (inclusief online extra's), maar normaliter heb je daarvoor je persoonlijke inlogcode nodig. Nog lang niet al onze abonnees hebben deze aangevraagd (doe dat nu, op naam van het e-mailadres waar het magazine bezorgd wordt: didactiefonline.nl/inloggen). Reden dat wij besloten hebben dit aprilnummer voor iedereen toegankelijk online te zetten. Deel het gerust, ons cadeautje voor helden!

GRATIS

Curriculum.nu

Het overleg in de Tweede Kamer over Curriculum.nu lijkt ver weg. Maar als de coronacrisis voorbij is, zal het debat ongetwijfeld hervat worden. De belangrijkste input tot nu toe – van deskundigen en Tweede Kamerleden – staat in het online dossier Curriculum.nu, inclusief de faux pas van het Profielenberaad dat op 20 maart (!) namens 54 onderwijsorganisaties het kabinet vroeg om 'dit proces niet te laten stokken, maar voortvarend door te zetten'. Inmiddels hebben de meeste hun excuses aangeboden voor deze slechte timing.

It's the teacher, stupid!

Zeven jaar lang heeft de Amerikaanse weldoener **Bill Gates** miljoenen dollars geïnvesteerd om onderwijs effectiever te maken en hiermee de prestaties van leerlingen te bevorderen. Uit een onlangs verschenen rapport blijkt dat dit initiatief heeft gefaald.

Hoe kan dit? Omdat de leraar is vergeten. Patrick Sins, lector Vernieuwingsonderwijs aan hogeschool Saxion, legt het uit.

App van de week

Voor stop-motion filmpjes maken leerlingen als het ware veel foto's na elkaar. Als deze achter elkaar worden gezet, lijkt het net een filmpje! Leerlingen mogen hun telefoon of camera gebruiken en kunnen hun creativiteit erin kwijt (denk aan het gebruik van papier, Lego, rietjes

en ander materiaal). Er zijn veel apps waarmee je stop-motionvideo's kunt maken, maar *PicPac* (Android) en *Stop-Motion* (iOS) hebben een gratis optie. Juist voor thuiswerk misschien weer eens iets anders?

Blog

Fred Janssen heeft bedenkingen bij de drieslag van **Gert Biesta** (kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming) en hoe deze wordt ingevuld. Hij pleit voor een 'derde weg': vorming als inleiden in perspectieven, om de drie doeldomeinen meer in balans te ontwikkelen. Gert Biesta reageert: Janssen zit te veel aan de kant van wat de leerling allemaal zou willen en biedt te weinig zicht op wat de wereld van de leerling vraagt.

12+

Veiliger als vogel

Ze weet alles van vogels en is ervan overtuigd dat ze zelf ook kan vliegen. Na tig pleeggezinnen is dat Decembers manier om te overleven.

‘Een nest is bedoeld als iets tijdelijks.’ Dat weet elke vogel en de 11-jarige December weet het ook. Het kan haar dus niets schelen dat ze weer moet verkassen. Sinds haar moeder haar bijna vier jaar

Hoopvol debuit over jezelf kunnen zijn

geleden in de steek liet, heeft ze al de nodige pleeggezinnen versleten. Mensen vinden haar onhandelbaar, omdat ze weigert iets anders te eten dan zaden en vruchten en voortdurend uit

bomen springt. Niemand begrijpt dat ze zich aan het voorbereiden is op een leven als vogel. December weet zeker dat uit het litteken op haar rug zich ooit vleugels gaan ontvouwen. Soms voelt ze het al tintelen.

Maar haar volgende pleegadres is anders. Eleonora dringt haar niets op en toont oprecht belangstelling. Bovendien houdt ze ook van vogels en mag December haar helpen een gewonde buizerd weer te leren vliegen. Op de nieuwe school pesten kinderen haar als vanouds, maar één meisje, zelf een vrolijk buitenbeentje, zoekt wél contact. Zo kruipt December langzaam uit haar schulp en durft ze weer te gaan geloven in iets als een thuis. In haar debuut *Zo vrij als een vogel* zet de Amerikaanse lerares en schrijfster Sandy Stark-McGinnis overtuigend een gekwetste en kwetsbare hoofdpersoon neer. Decembers bezetenheid van vogels en vliegen is een mooi uitgewerkte me-

tafoor voor overlevingsdrang. Natuurlijk kun je op het verhaal afdingen dat de thuiskomst in de mensenwereld wat al te soepeltjes verloopt. Maar soms mag in een jeugdboek realisme het afleggen tegen hoop.

Dit boek gaat om werkelijk gezien worden en ruimte voor eigenheid. Dat is waar het bij opgroeien thuis en op school om draait. / BR

Sandy Stark-McGinnis, Zo vrij als een vogel. Vertaald door Lydia Meeder. 193 blz. Lemniscaat, 2020, € 15,95.

PO/VO Kinderen van de rekening

Nog ruim een jaar, dan zijn er weer verkiezingen. Lees voor die tijd dit vlamme pamflet voor gelijke kansen.

Als voormalig docent spreekt Sophie Zijlstra ‘collega’ Mark Rutte aan, die nog steeds wekelijks voor een Haagse vmbo-klas staat: ‘Lees dit, Mark.’ In hoog tempo schetst ze wat er volgens haar is misgegaan sinds de Mammoetwet en

illustreert dit met persoonlijke ervaringen. Zoals die keer dat ze solliciteert op een particuliere school, maar niet door de selectie komt. Pas later snapt ze waarom: ze had niet begrepen wat het vergde om leerlingen met een 8 gemiddeld door 5 vwo te slepen (zodat ze numerus fixus-studies meteen binnenkomen). Het zet haar toon. Ze baseert zich op deskundigen, zoals Arnold Jonk, oud-hoofdinspecteur van onderwijs en schoolbestuurder bij STAJJ (Amsterdam): ‘Wanneer

Pleidooi voor meer sturing door overheid

we kinderen met dezelfde intelligentie vergelijken, zien we dat leerlingen met hoogopgeleide ouders twee keer zo vaak doorstromen naar een hoger onderwijsniveau.’

Zijlstra’s stijl is licht en fel. Soms té fel, zoals in haar typering van minister Slob: ‘Hij geeft het goede geen gehoor, maar

stopt als een adder zijn oor. Met de groeten van psalm 58.’ Onnodig kwetsend. Ook maakt Zijlstra enkele denkfouten. Zo pleit ze voor inperking van de onderwijsvrijheid, omdat die volgens haar tweedeling faciliteert. Ze suggereert een plicht voor scholen om leerlingen te accepteren. Maar het probleem zijn ouders die dure bijlessen financieren.

Terecht vraagt ze aandacht voor het economische model waarin scholen om de beste leerlingen concurreren. Meer sturing vanuit de overheid acht ze wenselijk. Scholen moeten weer platte organisaties worden, zodat de huisstijl niet door het logo wordt bepaald, maar door leraren en leerlingen. Een waarheid als een koe, maar die werkt alleen als we allemaal tegelijk stoppen met die marketing en branding. Of daartoe gedwongen worden: ‘Maak het mogelijk, Mark.’ / MM

Sophie Zijlstra, Het kind en de rekening. Een pleidooi tegen liberalisme in het onderwijs. Querido, 2019, € 9,50. Uitgebreide recensie: zie didactiefonline.nl.

Win deze boeken

Didactief mag van *Zo vrij als een vogel* en *Allesomvattende onderwijsleer* elk drie exemplaren weggeven: zie didactiefonline.nl/winnen. Winnaars maken we bekend op onze website.

PO/VO Comenius en Curriculum.nu

De zeventiende-eeuwse pedagoog blijkt verrassend actueel. Kijk maar naar de curriculumherziening.

Wat een plezier om een boek ter hand te nemen dat met aandacht is gemaakt, zoals de goed leesbare *Allesomvattende onderwijsleer* van Jan Comenius uit 1657. Hertaler Henk Woldering en de uitgever hebben er grote zorg aan besteed. Comenius leefde in de overgang van renaissance naar verlichting. Als vluchteling kwam hij na omzwervingen door Europa in Amsterdam terecht. Al lezend kom je zowel de diep devote theoloog tegen als de renaissancegeleerde die streeft naar allesomvattende kennis. Zijn pedagogiek heeft duidelijk humanistische grondslagen. Comenius vond dat iedereen – jongens, meisjes, zwakke leerlingen – recht hadden op ‘degelijk onderwijs’, dat leraren en leerlingen als plezierig ervaren en niet als een pijnlijke worsteling. Als hij zijn ergernis verwoordt over het weggooien van goede onderwijzers door rijke families, dan toont hij zich bijna een socialist.

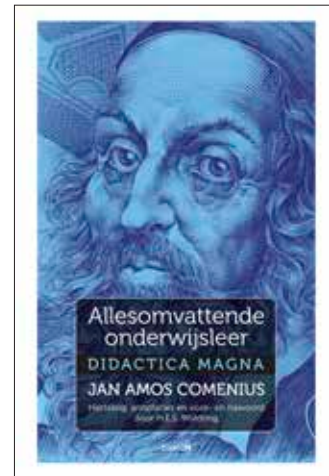
De noodzaak van goed onderwijs onderbouwt hij met theologische argumenten en verwijzingen naar Pythagoras, Cicero, Aristoteles en Plato. De mens is voorbestemd tot drie dingen: kennisverwerving, moreel gedrag en godsdienstigheid. Omdat wij geschapen zijn naar Gods beeld en God alwetend is, moeten wij onszelf

iets van die alwetendheid aanmeten. Comenius neemt het beeld van een tabula rasa over, het kind als een onbeschreven bladzijde dat door het onderwijs gevormd wordt.

De zeventiende-eeuwse samenleving moet complexer zijn geweest dan wij ons voorstellen, getuige de opmerking dat scholen nodig zijn omdat ouders het nu eenmaal te druk hebben en de benodigde kennis missen. Voor de ontwikkeling van kinderen is het van belang dat alles wordt onderwezen, liefst spelenderwijs, omdat alles met elkaar samenhangt. Comenius gaat uit van ‘natuurlijk leren’. De mens is van nature leergierig en voorbestemd om te leren wat hij in het leven nodig heeft. Maar er is inmiddels zo veel kennis vergaard, aldus de pedagoog, dat het nodig is het leven te verlengen, zodat al die kennis benut kan worden.

Overlaad leerling niet met thema's en vakken

Hij geeft ook algemene didactische richtlijnen, die hij aanvult per vak. Die richtlijnen blijken opvallend actueel. Zo beargumenteert Comenius eerst nut en noodzaak van een vak, om vervolgens de eindtermen samen te vatten. Hij stelt dat het onderwijs moet aansluiten bij de belevingswereld van het kind, dat talen

onderwezen moeten worden door leerlingen te laten lezen, luisteren en spreken in plaats van te starten met grammatica. Zijn adviezen ontleent hij vaak aan de natuur, die zich weet te matigen: er komen geen twee kuikens uit één ei; zo moeten wij onze leerlingen niet overladen met te veel vakken en onderwerpen in een schooljaar. De Curriculum.nu-discussie maakt dat voorschrift ook van deze tijd. Waar de hedendaagse leraar wel moeite mee zal hebben, is de stelling dat één leraar makkelijk honderd leerlingen tegelijk kan lesgeven en dat dit aantrekkelijk is: hoe meer leerlingen, hoe meer eer van je werk en hoe groter het plezier voor de leerlingen. / **Jan Tishouser**

Jan Amos Comenius, Allesomvattende onderwijsleer. Didactica magna. Hertaald en geannoteerd door H.E.S. Woldering. Damon, 2019, € 24,90.

Verslavende podcasts

We zitten momenteel allemaal meer thuis dan ons lief is. Soms is het dan erg lekker om met een paar oortjes in, in een hoekje te kruipen. Gelukkig zijn er een heleboel internationale podcasts die het luisteren waard zijn. Grasduin bijvoorbeeld eens door teachertoolkit.co.uk onder het tabje podcasts (bijna tachtig stuks). Er komen heel diverse onderwerpen voorbij, zoals de kracht van verbazing, pedagogiek, hoe vergroot je het zelfvertrouwen van je leerlingen, leiderschap in coronatijd en het onderwijs in de Oekraïne.

Wil je gewoon even je horizon verbreden (en daar gaan je leerlingen ook van profiteren, op termijn), luister dan eens naar *This American Life*, een wekelijks radioprogramma en podcast uit de Verenigde Staten (ook beschikbaar als app). Er is elke week een nieuw thema waar allerlei verhalen aan worden opgehangen. Pas op, want als je hier eenmaal aan begint, wil je niet meer stoppen. Edutopia.org, een site die vooral onderwijsblogs publiceert, heeft ook mooie podcasts verzameld. Tik dit trefwoord in en je vindt bijvoorbeeld

het artikel *Podcasts Expand Our Hearts and Minds*, waar een fijne lijst met linkjes staat voor flink wat luisterplezier. De meeste zijn beschikbaar via iTunes of Spotify, zonder extra abonnement. Wil je meer onderwijspodcasts? Ollie Lovell, leraar in Melbourne, heeft een serie gemaakt met bekende onderwijsonderzoekers als Daniel Willingham, John Hollingsworth en Yong Zhao. Gratis toegankelijk op ollielovell.com, maar je moet wel het Australische accent voor lief nemen. / **MM**

Tien minuten tv

Schooltv heeft voor het voortgezet onderwijs speciale versies van bekende NPO-programma's gemaakt. Afleveringen van Nieuwsuur, Vroege Vogels, de Kennis van Nu, Andere Tijden en Keuringsdienst van waarde zijn ingekort tot zo'n tien minuten, en de presentatoren hebben de voice-overs ingesproken op het niveau van leerlingen. Ook zijn de meeste series voorzien van gratis lesmateriaal.

Vo. Ruim vijftig tv-programma's, zie: schooltv.nl/voor-het-vo.

Prijswinnende Talentprojecten

De Comenius Siegel Award 2019, een prijs voor de meest innovatieve educatieve producten uit Europa, is uitgereikt aan twee winnaars: Bureau Talent en WebEdu. Onder de noemer Talentprojecten ontwikkelen zij samen lesmaterialen voor bovengemiddeld intelligente leerlingen. De pakketten gaan over onder meer Chinese cultuur, strafrecht, paradoxen, muziek en optische illusies.

10 tot 18 jaar, vanaf € 28,00 per leerling. Bekijk het aanbod op bureautalent.nl/nl/talentprojecten2.

Examentraining

Geen les? YouTube biedt uitkomst voor leerlingen die eindexamen doen. Volg bijvoorbeeld wiskundeleraar Menno Lagerwey, die al honderden video's op zijn kanaal Math with Menno heeft staan. Onder Scheikundelessen vind je oud-leraar Sieger Kooij, voor geschiedenis moet je zijn bij JORT geschiedenis van leraar Joost van Oort, voor natuurkunde bij Meneer Wietsma Natuurkunde en voor aardrijkskunde bij Ytje Holtrop. Voor gymnasiasten hebben docenten Judith Richter en Guiot Duermeijer het kanaal Tu Quoque opgericht, waarop Oudgriekse en Latijnse grammatica wordt gezongen of gerapt op bekende popmuziek.

Vmbolhavo/vwo. Gratis, ga naar youtube.com.

Extra luisterboeken

De LuisterBieb heeft een collectie van ruim 3.600 titels, voor alle leeftijden en niveaus: van Annie M.G. Schmidt tot Paul van Loon, Francine Oomen en Jan Terlouw, en nog veel meer. Met een lidmaatschap bij de lokale of de online bibliotheek krijg je toegang tot alle luisterboeken, zonder lidmaatschap is de keuze beperkt. Voor de komende weken heeft de LuisterBieb tientallen extra luisterboeken gratis beschikbaar gemaakt, zoals *De gevleugelde kat* van Isabel Hoving en de vertalingen van de Ilias en de Odyssee door Imme Dros.

Po en vo. Volledig aanbod en downloaden: onlinebibliotheek.nl/luisterbieb.html.

DAGENDA

Didactief jubileumcongres

Vanwege het coronavirus zijn alle congressen voor de komende maand afgelast, en hoe het daarna zal gaan, is nog onduidelijk. Wij kijken hoopvol naar de toekomst, met een **save the date** voor 2021: op 24 maart volgend jaar viert Didactief haar vijftigjarig bestaan, met inspirerende lezingen en workshops van onze best gelezen onderwijsonderzoekers.

Didactief jubileumcongres: woensdag 24 maart 2021. Congrescentrum Domstad, Utrecht.

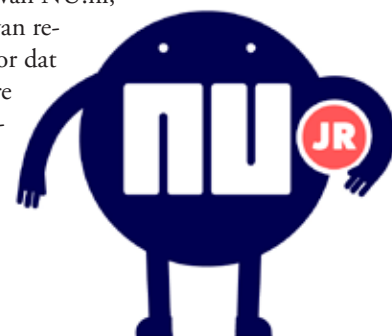
 Meer informatie volgt op didactiefonline.nl.

Nieuws graag!

Ook kinderen hebben momenteel behoefte aan nieuws, maar de berichten in de media zijn qua taal- en beeldgebruik niet afgestemd op de jonge lezer. Voor hen is er NUjunior. Van de makers van NU.nl, maar met een eigen team van redacteuren. Zij zorgen ervoor dat op de website het zwaardere nieuws met lichtere berichten wordt afgewisseld.

Po (7 tot 12 jaar). Gratis nieuwssite, zie: nujunior.nl.

COLOFON

Didactief is een onafhankelijk onderwijsvakblad, voortgekomen uit het onderzoeksmagazine *Didaktief* en het onderwijstijdschrift *School*. *Didactief* stelt zich ten doel actuele onderzoeksresultaten toegankelijk te maken voor een groot onderwijspubliek. Daarnaast wil het blad het debat over onderwijs stimuleren. *Didactief* verschijnt maandelijks, met uitzondering van juli en augustus. Alle artikelen en meer staan online, op www.didactiefonline.nl.

Redactieadres: Panamalaan 1L, 1019 AS Amsterdam, tel. (020) 590 00 99/06 20 61 20 70, redactie@didactiefonline.nl, www.didactiefonline.nl.

Redactie: Monique Marreveld (hoofdredacteur), Ankie Lok (eind-/adjunct-hoofdredacteur), Bea Ros (onderzoek), Masja Lebouille (webredacteur), Paulien de Jong (specials), Hannah Wolff (secretariaat en website).

Correspondenten: Anton Béguin, Lex Borghans, Carla van Bortel, Saskia Brand-Gruwel, Kees Broekhof, Perry den Brok, Pedro De Bruyckere, Ans Compajen, Eddie Denessen, Marjolein Deunk, Melanie Ehren, Yolande Emmelot, Gerda Geerdink, Hanneke Gijlers, Talita Groenendijk, Arjan Heyma, Jelle Jolles, Ton Klein, Marjolein Kooistra, Cees van der Kooij, Maaïke Koopman, Guuske Ledoux, Rob Martens, Nienke Nieveen, Steven Raaijmakers, Marcel van Riessen, Anje Ros, Kim Stroet, Dineke Tigelaar, Klaas van Veen, Ludo Verhoeven, Caroline Vonk, Marijke van Vijfeijken, Sietske Waslander, Amber Walraven, Jacob van der Wel, Herman van de Werfhorst, Maarten Wolbers.

Aan dit nummer werkten mee: Wilfried Admiraal, Jan Baan, Elleke Bal, Richard Bank, Joost Bataille, Filip Bloem, Perry den Brok, Danibal, Aniek Draaisma, Louise Elffers, Ferry Haan, Carla Haelermans, Quirine Hakkaart, Winnifred Jelier, Sjoerd Karsten, Liesbeth Kester, Paul A. Kirschner, Klasse, Marloes de Lange, Ditte Lockhorst, Lysanne Post, Rob Niemantsverdriet, Stijn Rademaker, Gerry Reezigt, Lyset Rekers-Mombarg, Floor Rieder, Piety Runhaar, Moniek Slagter, Floor van der Steijle, Jan Tishauer, Chiel van der Veen, Jan van de Ven, Anca de Vries, Loek Weijts, Hilde Wierda-Boer, Bart De Wilde, Femke van der Wilt, Menno Wittebrood, Marianne van Woerkom, Nienke Woldman.

Beeld: Shutterstock, tenzij anders vermeld.

Rectificaties: zie didactiefonline.nl.

Subsidie: Didactief ontvangt subsidie van NRO.

Redactieadviesraad: Henrico ten Brink, Fadie Hanna, Miriam Heijster, Wouter van Joolingen, Jo Kloprogge, Quinta Kools, Jos Lubberman, Michel Rog, Carola Schoor, Harrie van de Ven, Judit Weekenborg, Hanneke de Weger, Theo Wubbels.

Uitgever: Uitgeverij School bv, Parallelweg 1C, 7941 HH Meppel.

Advertenties: Onderwijsmedia, Postbus 85098, 3508 AB Utrecht, tel. (030) 210 23 86, sales@onderwijsmedia.nl.

Abonnementen: Een jaarabonnement kost het eerste jaar €48,50 inclusief twee nummers gratis, en na het eerste jaar €63,95. Proefabonnement: €9,75 (voor twee nummers). Studentenabonnement: €34,00 (kopie inschrijvingsbewijs toezenden). Losse nummers verkrijgbaar à €6,95 (incl. porto). België: €61,99. Europa: €78,00. Rest van de wereld: €80,00. Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip beginnen.

Aanvragen: didactief@tenbrinkuitgevers.nl.

Abonnementenadministratie: Postbus 1064, 7940 KB Meppel, tel. (085) 273 63 67. Opzeggingen uiterlijk twee maanden voor het begin van het nieuwe abonnementsjaar.

Vormgeving/opmaak & lithografie: FIZZ | Digital Agency – www.fizz.nl.

Productie: FIZZ | Digital Agency – www.fizz.nl.

Marketing en promotie: FIZZ | Digital Agency, Edith Jansen, edith@fizz.nl.

ISSN 1572-4085

Het volgende nummer van *Didactief* verschijnt op 12 mei 2020.

DIDACTIEF IN MEI

Nieuwe scenario's

Wat zou er met ons onderwijs gebeuren als eindtoetsen en centrale examens niet alleen in tijden van corona, maar voorgoed verdwijnen? Is dat een doemscenario of biedt het kansen? Hoe ziet die winst- en verliesrekening van zo'n nieuwe staat van het onderwijs eruit? *Didactief* gaat het gedachte-experiment aan.

Ruggengraat

Pedagogiek is geen vak apart voor louter leer- of gedragsproblemen. Het is de ruggengraat van je onderwijs, betoogde **Mascha Enthoven** in haar entree als lector Pedagogische opdracht aan hogeschool Inholland. 'Er is weinig zo pedagogisch als een goede didactiek.' (Foto: Martijn van de Griendt)

Betekenisvol

Door samenhang aan te brengen, kun je het onderwijs efficiënter inrichten. Nog belangrijker: het kan bijdragen aan betekenisvol leren. Toch blijkt het in de praktijk lastig om bijvoorbeeld taal en rekenen-wiskunde in samenhang met andere vakken aan te bieden. Hoe kun je hier als school mee aan de slag?

Vertrouwd

Afstandsonderwijs neemt bijna al onze aandacht in beslag, maar na corona moeten we allemaal ook weer verder. In ons mei-nummer daarom ook veel onderwijsonderzoek waar je straks plezier van hebt.

Haal meer uit je abonnement

Online vind je nog veel meer: actualiteit, blogs en natuurlijk onderzoek. Dit hele papieren nummer is deze keer online toegankelijk voor iedereen. Wil je de volgende keer als abonnee overal bij? Vraag de online inlogcode bij je abonnement aan: didactiefonline.nl/inloggen.

Volg ons: @didactiefonline

TOE AAN EEN NIEUWE UITDAGING? VOLG DAN EEN MASTEROPLEIDING BIJ DE HU

Als juf of meester kun jij je met onze masteropleidingen specialiseren en verdiepen. Zo kun jij je leerlingen nog beter onderwijs geven en begeleiden, en op jouw school een bijdrage leveren aan innovaties en verbeteringen.

En met een Lerarenbeurs ontvang je een flinke vergoeding in je studiekosten!

Master Educational Needs (MEN)

Voor leerkrachten die behoefte hebben aan ondersteuning in passend onderwijs.

Bij het Seminarium voor Orthopedagogiek word je opgeleid om leerlingen met complexe problemen adequaat te begeleiden, schoolverbeteringstrajecten te initiëren en te werken aan je persoonlijke beroepsontwikkeling. Kijk op www.men.hu.nl

Master Expertleerkracht Primair Onderwijs (MEPO)

Voor leerkrachten die zich willen verdiepen en verder ontwikkelen.

Je verbreedt je kennis over effectieve didactiek en differentiatie bij lezen en rekenen en leert slagvaardig omgaan met nieuwe vakken zoals W&T en digitale geletterdheid. Je geeft onderwijs met meer impact en wordt een stevige gesprekspartner. Kijk op www.mepo.hu.nl

Wil je meer weten? Bezoek 21 april of 2 juni onze open avond.
Kijk op www.openavond.hu.nl